

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

**Kulturní dědictví a jeho odkaz pro rozvoj regionu
(Židovské památky na Klatovsku)**

Vypracovala: Naděžda Pláničková

Vedoucí bakalářské práce: doc. Mgr. Helena Hudečková CSc.

© 2011 ČZU v Praze

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Naděžda Pláničková

obor Veřejná správa a regionální rozvoj - Klatovy

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze
čl. 16 určuje tuto bakalářskou práci.

Název práce: **Kulturní dědictví a jeho odkaz pro rozvoj
regionu (Židovské památky na Klatovsku)**

Osnova bakalářské práce:

1. Úvod
 2. Cíl práce a metodika
 3. Židovské osídlení na Klatovsku (stručný vývoj)
 4. Odkaz židovské kultury na Klatovsku - zmapování památek (zničených, zchátralých, rekonstruovaných)
 5. Návrh na zviditelnění a propagaci kulturního dědictví židovské komunity na Klatovsku
 6. Závěr
 7. Seznam použitých zdrojů
 8. Přílohy
-

Rozsah hlavní textové části: 30 - 40 stran

Doporučené zdroje:

Ehl, P., Pařík, A., Fidler, J. Staré židovské hřbitovy Čech a Moravy. Praha, Paseka 1991.
Patočka, J., Heřmanová, E. Lokální a regionální kultura v České republice: Kulturní politika a kulturní dědictví. Praha, ASPI 2008.
Regionální literatura o Klatovsku.
Rozkošná, B., Jakubec, P. Židovské památky Čech - Historie a památky židovského osídlení Čech. Brno, ERA 2004.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Mgr. Helena Hudečková, CSc.**

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2011

Vedoucí katedry

Děkan

V Praze dne: 15. 1. 2010

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Kulturní dědictví a jeho odkaz pro rozvoj regionu (Židovské památky na Klatovsku)" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31.3. 2011 _____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí bakalářské práce, doc. Mgr. Heleně Hudečkové CSc., za její odborné vedení, cenné připomínky a náměty při zpracovávání této bakalářské práce.

Kulturní dědictví a jeho odkaz pro rozvoj regionu (Židovské památky na Klatovsku)

Souhrn

Cílem této bakalářské práce je zmapování židovského osídlení na Klatovsku, resp. jeho dnešních pozůstatků, a tím přispět k zviditelnění a propagaci kulturního dědictví židovské komunity v tomto kraji. Použitou metodou bylo studium historických pramenů i regionální literatury a praktická činnost spočívající ve vyhledávání a objevování pozůstatků židovských památek v regionu. Vytvoření soupisu dochovaných a zrekonstruovaných i zničených a zchátralých židovských památek Klatovska a jejich propojení naučnou stezkou je hlavním výsledkem práce.

Klíčová slova: židovské osídlení, kulturní dědictví, židovské památky

Cultural Heritage and Its Implication for the Regional Development (Jewish Relics in Klatovy Region)

Summary

The goal of my work is to describe the Jewish settlement in the region of Klatovy or more precisely, the remains of this settlement in present and by the description of this settlement contribute to promotion and propagation of cultural heritage of the Jewish community in this region. Adopted method was a studium of historical sources an regional literature and a practical activity incumbent in searching and discovering of the remains of the Jewish sights in region. The main result of this work is the creation of the list of extand, reconstructed, far-gone and dilapidated Jewish relics in the region of Klatovy and a connection of these sights by the nature trail.

Keywords: Jewish settlement, cultural heritage, Jewish relics

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. CÍL PRÁCE A METODIKA.....	9
3. ŽIDOVSKÉ OSÍDLENÍ NA KLATOVSKU (stručný vývoj).....	12
3.1 Židovské osídlení v českých zemích	12
3.2 Židovské osídlení na Klatovsku	13
3.2.1 Geograficko – demografické hledisko	13
3.2.2 Hospodářské hledisko	16
3.2.3 Kulturní hledisko	18
4. ODKAZ ŽIDOVSKÉ KULTURY NA KLATOVSKU – zmapování památek (zničených, zchátralých, rekonstruovaných).....	25
4.1 Zničené památky.....	25
4.2 Zchátralé památky.....	27
4.3 Zrekonstruované památky.....	29
5. NÁVRH NA ZVIDITELNĚNÍ A PROPAGACI KULTURNÍHO DĚDICTVÍ ŽIDOVSKÉ KOMUNITY NA KLATOVSKU.....	33
6. ZÁVĚR.....	45
7. SEZNAM LITERATURY.....	47
8. PŘÍLOHY	49

1. ÚVOD

Tématem mé práce jsou židovské památky na Klatovsku. Proč právě židovské památky?

Při návštěvě zrekonstruované synagogy v Hartmanicích a prohlídce expozice věnované soužití Čechů, Němců a Židů v tomto příhraničním regionu jsem se na několik hodin přenesla do jiného, pro mne celkem neznámého světa. Osudy židovských obyvatel mě zasáhly a přivedly k zamyšlení nad tím, jak málo toho naše společnost ví o této početně nepříliš silné, ale kulturně výrazné pospolitosti, která zanechala určitý kulturní odkaz nejen na Klatovsku, ale i v jiných regionech České republiky.

Tragická genocida za 2. světové války zanechala tak silnou stopu, že ji nelze vymazat a nelze ji nepocítit na všem, co se židovství týče. Po silné a fungující židovské minoritě zůstaly tisíce neudržovaných hrobů, zarostlé hřbitovy, opuštěné a prázdné synagogy. Holocaust znamenal téměř totální zánik židovského osídlení Klatovska. Po skončení války se vrátila do Klatov a okolí jen hrstka přeživších. Oprava a zachování židovských památek by mělo být naší povinností, výrazem kulturní společnosti. Opravené památky, které lákají k navštívení, pak nejen připomenou kdysi významné židovské osídlení našeho kraje, ale pomáhají i kulturnímu a hospodářskému rozvoji naší dnešní společnosti v tomto regionu.

Svou práci chci zmapovat a přiblížit svým spoluobčanům židovské památky, kterých i přes postupné chátrání a úmyslné ničení ve 20. století najdeme na Klatovsku řadu. Jsou to synagogy, ať už chátrající nebo zrekonstruované, dále zbytky někdejších ghett a především židovské hřbitovy.

2. CÍL PRÁCE A METODIKA

Obecným cílem mé práce je zmapování židovského osídlení na Klatovsku a jeho dnešních pozůstatků, a to nejen z hlediska demografického, ale také z hlediska sociokulturního, abych dospěla k zviditelnění a propagaci kulturního dědictví židovské komunity v tomto kraji. Přitom se zaměřím na způsob života této minority, zejména dodržování tradic a s tím spojených rituálů.

Židé¹ nalézali své domovy nejen ve městech, ale také na malých panstvích, resp. na venkově. Židovské obce² ve vesnicích fungovaly často jen několik desetiletí, proto pátrání po jejich stopách je složité, ale zároveň i zajímavé a poučné. První dílčí cíl tedy směřuji k **židovskému osídlení a jeho stručnému vývoji na Klatovsku.**

Jako druhý dílčí cíl si stanovuji **seznámení s představiteli hospodářského a kulturního života na Klatovsku**, kteří byli židovského původu. Základní jednotkou židovské pospolitosti byly židovské náboženské obce. Židé se po plném zrovnoprávnění začali zapojovat do hospodářského i kulturního života společnosti. Ve své práci poukážu na to, že rozvoj hospodářství na Klatovsku navazuje na to, co Židé začali. Od 19. století se v této oblasti datuje rozvoj výroby skla, založení optické továrny v Nýrsku, zpracování kůží, rozvoj textilní výroby, rozvoj dřevařství a sirkařství. Tento rozvoj hospodářství na Klatovsku je spojen s židovskou minoritou. Mezi Židy, rodáky z Klatovska, kteří se proslavili v oblasti kulturního života, najdeme spisovatele, básníky, malíře, lékaře, novináře, vědce, filozofické a náboženské myslitele.

V rámci splnění dalšího cíle věnuji pozornost **způsobu života a tradicím židovské minority**. Židovské ulice nebo čtvrtě se většinou nacházely na okraji měst nebo vesnic a byly od ostatních částí oddělovány drátem, řetězem, závorou či brankou. Vznikala tak židovská ghetta, což byly části obcí a měst, kde směli Židé žít. Centrem náboženského života byla synagoga (budova určená ke konání společných modliteb a čtení Tóry³) a také

¹ Žid – příslušník izraelského lidu (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

² židovská obec – náboženská pospolitost s vlastní modlitebnou; kromě náboženské funkce také pravomoc administrativní a soudní (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

³ Tóra – pět knih Mojžíšových čili Pentateuch, základní bohoslužebný předmět v synagoze v podobě pergamenového svitku, který je uložen ve skříni (aronu) a při bohoslužbě se z něj čte příslušný odstavec (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

škola, která se někdy nacházela přímo v synagogální budově. V židovské obci nesměla nikdy chybět mikve, rituální lázeň sloužící k symbolické očištění před svátky, u žen také před sňatkem, po menstruaci a po porodu. Židé neobyčejně ctí život ve všech jeho podobách. Zásada neporušitelnosti židovského pohřebiště je toho důkazem. Úcta k mrtvým zakazuje používání hřbitovního pozemku k jinému účelu, než ke kterému je určen. Pokud byl hřbitov zaplněn, zřizovaly některé židovské obce hřbitovy nové nebo zakupovaly další část pozemku a hřbitov rozšiřovaly. Někdy se pohřbívalo do druhé vrstvy. Aby se nenarušilo původní hrobové místo, zavezly se hroby dostatečným množstvím zeminy a náhrobky původních hrobů se nejčastěji položily písmem dolů a zasypaly nebo se přemístily do nové vrstvy vedle náhrobků nových. Zemřelí byli pohřbíváni, ať chudí nebo bohatí, neznámí či významní, v prosté dřevěné truhle, oblečení do rubáše, na místa za sebou, jak postupně umírají. Nikdo si nevybíral za života na hřbitově významnější nebo „lepší“ místo.

V teoretické části práce tedy zpracuji informace z publikací zabývajících se historií i současností židovských památek v Čechách a z knih, které se týkají spolužití Čechů a Židů v oblasti Klatovska a Šumavy (3. kapitola).

Čtvrtého dílčího cíle dosáhnu vytvořením **soupisu dochovaných a zrekonstruovaných i zničených a zchátralých židovských památek**. Jedná se o synagogy, zbytky ghett, ale především židovské hřbitovy⁴. V praktické části vytvořím seznam židovských památek Klatovska. Pozornost se soustředí především ke hřbitovům, protože těch se do dnešní doby zachovalo v původní podobě nejvíce, mimo jiné patrně i proto, že se nejméně hodily k praktickému využití. Tento seznam doplním vlastní fotodokumentací (4. kapitola).

⁴ Zvláštní atmosféra židovských hřbitovů zapůsobí na každého, kdo je navštíví. Židovské hřbitovy najdeme většinou na strmých stráních nebo zalesněných pahorcích, ležících ve značné vzdálenosti od obce či města. Židé se snažili při zakládání hřbitovů získat pozemek do trvalého vlastnictví, aby na základě náboženského příkazu zabezpečili hroby svých předků na věčné časy. Většinou mohli zakoupit pouze špatně přístupný pozemek s méněcennou půdou, který se nehodil pro jiné využití. Pohřebiště bylo chráněno před poškozením a znesvěcením vysokou kamennou zdí s uzavřenou brankou. Díky odlehlosti i ukrytí v lesích zůstal značný počet židovských hřbitovů uchován dodnes. Na Klatovsku jich najdeme téměř dvě desítky (EHL, PAŘÍK, FIEDLER, 1991).

Ke zviditelnění a propagaci kulturního dědictví⁵ židovské komunity na Klatovsku přispěje vytvoření naučné stezky, zahrnující místa, kde můžeme najít pozůstatky židovské kultury, místa dostupná při cykloturistice i výletech autem nebo vlakem v kombinaci s pěší turistikou. Objevování jednotlivých míst, která budou součástí naučné stezky, je jako navlékání jednotlivých korálků náhrdelníku. Prvním místem budou Klatovy. Zde naše seznamování s židovskými kulturními památkami začneme. V nejbližším okolí Klatov navštívíme další obce. Pak nás stezka dovede až na rozhraní Klatovska a Domažlicka a odtud bude naše cesta pokračovat na Sušicko. Tam určitě navštívíme židovské hřbitovy přímo v Sušici, židovský hřbitov a zrekonstruovanou synagogu v Hartmanicích, muzeum Šimona Adlera v Dobré Vodě a dále budeme pokračovat do jiných obcí na Sušicku. Naše putování za židovskými památkami kraje zakončíme na Horažďovicku. I tady najdeme v několika obcích pozůstatky židovské kultury. Navštívení poslední zastávky naučné stezky je jako navlečení posledního korálku náhrdelníku. Poté nás bude zdobit šperk – šperk poznání, prohloubení a rozšíření vědomostí o po staletí pronásledované židovské kultuře (5. kapitola).

Historie je svědectvím času, světlo pravdy, život paměti, učitelka života, zvěstovatelka dávných dob (Cicero in Klatovy Město). Je na nás, zda se v dnešním moderním uspěchaném světě ještě dokážeme zastavit a chvíli naslouchat a přemýšlet, čím k nám židovské památky promlouvají. Většina židovských hřbitovů, synagog, ghatt se stává již jen zapomenutým a postupně mizejícím svědectvím staleté historie života židovských obcí v Čechách. Propojením židovských památek na Klatovsku naučnou stezkou chci pomoci k připomenutí existence židovských obcí na mnoha místech v kraji.

⁵ Kulturní dědictví – souhrn hmotných a nehmotných hodnot, děl a kulturních vztahů, které vznikly v minulosti, ale svým vznikem a významem přispívají k vytváření soudobých kulturních a společenských hodnot. Jde v podstatě o soubor kulturních prvků (zejména hodnot, norem a kulturních vzorců) a idejí, jež jsou jako trvalé kolektivní vlastnictví a všeobecně sdílený výsledek materiální a duchovní činnosti členů určité kultury předávány následujícím pokolením jako specifický typ dědictví. Přenášením kultury z generace na generaci je zajišťována kulturní kontinuita lidské společnosti. Hřbitovy společně s márnicemi jako hmotné prvky lokální kultury začleňujeme do skupiny funerálních památek. Tyto památky se nacházejí zpravidla (s výjimkou středních a velkých měst) na okraji obce, na klidném a přírodou obklopeném místě. Synagogy (podobně jako kostely, chrámy nebo katedrály) řadíme mezi sakrální památky (PATOČKA, HEŘMANOVÁ, 2008).

3. ŽIDOVSKÉ OSÍDLENÍ NA KLATOVSKU (stručný vývoj)

Do střední Evropy přicházeli Židé jako potomci římských válečných zajatců již v prvních stoletích našeho letopočtu. V českých zemích se stabilněji usídlovali od 10. století.

3.1 Židovské osídlení v českých zemích

Nejstarším písemným dokladem o pobytu Židů v Čechách je zpráva židovského kupce a člena diplomatického poselstva Abrahama ben Jakoba, který v letech 965 – 966 navštívil Prahu a zanechal svědectví o přítomnosti židovských obchodníků v tomto městě. Do konce 11. století žili na českém území Židé jako svobodní lidé (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). Svými vědomostmi a styky významně přispívali k rozvoji domácího obchodu, přesto jejich přítomnost nebyla vždy vítána. Jejich postavení se rapidně zhoršilo v souvislosti s křižáckými válkami na konci 11. století a zejména se zákazy kodifikovanými roku 1215 po IV. lateránském koncilu, který přijal řadu diskriminačních usnesení a také dogma o dědičné vině židovského národa za ukřižování a smrt Ježíše Krista. Celá staletí trvající následná společenská a ekonomická segregace byla provázena různými formami perzekucí (BRŮCHOVÁ, 2007). Židé museli bydlet odděleně od křesťanů, museli nosit zvláštní označení k okamžitému rozlišení, nesměli se živit zemědělstvím a většinou řemesel, styky mezi křesťany a Židy byly zakazovány. K obživě jim zůstal jen obchod. Od 13. století vznikaly ve městech oddělené židovské ulice nebo čtvrtě. V důsledku těchto omezení se Židé stali zvláštní skupinou obyvatel zatlačenou na okraj společnosti (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

V 15. století žili Židé v českých zemích téměř výlučně ve větších městech. Koncem 15. století a na počátku 16. století docházelo k pokusům o vyhnání Židů z mnohých měst, Židé se začali stěhovat do menších obcí.

K migraci židovských obyvatel docházelo také během třicetileté války, do českých zemí proudili jinde pronásledovaní Židé. V důsledku několikanásobného navýšení židovské populace došlo ke jmenování tzv. redukční komise, která usilovala o omezení počtu Židů. Jako reakce na sčítání Židů na území Čech byl roku 1726 vydán Familiantský zákon, který stanovil limit pro povolený počet židovských rodin v zemi a zabraňoval svobodnému uzavírání sňatků, oženit se směl jen nejstarší syn v rodině. Dalším limitem pro židovské obyvatele bylo vydání Translokačního reskriptu. Ten

zakazoval Židům bydlet rozptýleně mezi křesťany a stanovil vzdálenosti od kostela a míst, kudy procházela procesí, ve které směli Židé bydlet (BRŮCHOVÁ, 2007).

První krok k emancipaci Židů nastal během reforem Josefa II. Židé již nemuseli nosit označení na oděvu a směli studovat. V revolučním roce 1848 došlo k dalšímu zlepšení postavení českých Židů. Byla zrušena řada protižidovských diskriminačních opatření, zanikl nucený pobyt v ghettech, zrušen byl Familiantský zákon i Translokační reskript. Úplná rovnoprávnost včetně volebního práva byla Židům přiznána roku 1867 (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). Židům bylo přiznáno občanství, mohli se volně stěhovat, provozovat jakoukoli živnost, kupovat nemovitosti. Tyto změny vzápětí přinesly výrazné demografické proměny ve struktuře židovského obyvatelstva českých zemí. Nejprve došlo k rozptýlení židovských rodin z uzavřených a stísněných ghatt ve městech do okolních vesnic a městeček, v nichž bylo založeno mnoho nových židovských obcí. Jejich počet dosáhl do roku 1872 přibližně 330 obcí a 50 náboženských spolků. Současně lze po polovině 19. století zaznamenat i zrychlený přírůstek židovského obyvatelstva, který dosáhl svého vrcholu v roce 1890, kdy v Čechách žilo 95 tisíc Židů a na Moravě 45 tisíc Židů (EHL, PAŘÍK, FIEDLER, 1991).

3.2 Židovské osídlení na Klatovsku

3.2.1 Geograficko – demografické hledisko

Stopy přítomnosti židovských obyvatel nacházíme i na Šumavě a v Pošumaví. Historie židovského osídlení Klatov sahá do 14. století. Nejstarší zmínka o Židech usazených ve městě pochází z doby okolo roku 1385. V průběhu 13. až 17. století se jejich počet omezoval pouze na několik rodin, které netvořily židovskou náboženskou obec. Ještě za panování Marie Terezie patřily Klatovy k 35 městům v Čechách, kde Židé neměli právo bydlet ani přechodně přenocovat. Teprve v roce 1849 bylo povoleno usazování židovského obyvatelstva v Klatovech i v dalších do té doby zakázaných městech. Klatovský magistrát se však těmto novotám i nadále bránil. K masovému přílivu židovských rodin z okolních obcí, především ze Strážova, dochází teprve po roce 1866. K 1.5.1871 ve městě vzniká židovská náboženská obec (VÁŇOVÁ, PROCHÁZKA, 2000).

Od začátku 20. století se počet židovského obyvatelstva na Klatovsku snižoval, židovské rodiny i jednotlivci se stěhovali ve stále stoupající míře z dosavadních venkovských sídlišť do větších měst a nově vznikajících obchodních a průmyslových

center. Docházelo i k vystěhovalectví do zahraničí. Tento trend pokračoval až do začátku 2. světové války.

Byl to holocaust⁶, který znamenal téměř totální zánik židovského osídlení Klatovska. Od března 1939 byla v Klatovech vydávána přísná protižidovská nařízení, která vyvrcholila na podzim roku 1942, kdy byli klatovští židé odvezeni do Terezína a následně do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Z Klatov byly vypraveny dva transporty Židů. První transport do Terezína vyjel 26.11.1942, druhý transport pak následoval 30.11.1942. (VÁŇOVÁ, PROCHÁZKA, 2000). Tyto tragické události připomíná pamětní deska umístěná na budově Střední průmyslové školy Klatovy, která byla shromažďovacím místem transportů, protože se nacházela asi deset minut chůze od nádraží.

Po skončení války se na Klatovsko a přímo do Klatov vrátila jen nepatrná část židovských obyvatel, většina zahynula v koncentračních táborech nebo při pochodu smrti. Šťěstí měla dcera klatovského advokáta Eugena Löwyho Věra (dnes provdaná Schaufeld), kterou zachránil jako jedinou z klatovských židovských dětí Brit Nicolas Winton. Venkovské židovské osídlení se po 2. světové válce již prakticky neobnovilo.

Pro vytvoření tabulky 1 bylo použito více pramenů, ze kterých jsem sestavila následující přehled. Je z ní patrné, že nejstarší zmínky o židovském osídlení Klatovska sahají až do 14. století, kdy pravděpodobně pošumavskou krajinou putovali židovští obchodníci známou obchodní stezkou do bavorského Podunají. Počet židovských obyvatel Klatovska se začal zvyšovat v průběhu 18. století a svého vrcholu dosáhl na přelomu 19. a 20. století. Z přehledu v tabulce 1 lze určit pořadí obcí na Klatovsku dle počtu židovských obyvatel na začátku 20. století: 1. Klatovy, 2. Nýrsko, 3. Sušice, 4. – 5. Hartmanice, Horažďovice, 6. Dešenice, 7. Kdyně, 8. – 9. Janovice nad Úhlavou, Švihov, 10. – 11. Strážov, Velhartice, 12. Dlouhá Ves, 13. Kolinec, 14. Slatina, 15. Loučim. Poté už dochází k migraci Židů do zahraničí a ve 20. – 30. letech 20. století se počty židovských obyvatel klatovských obcí prudce snižují. Druhá světová válka a německá okupace znamenají v podstatě zánik židovské kultury v tomto kraji. Z počtu 1269 odvezených Židů přežilo pouze 69 z nich, jak uvádí STRNAD (2010).

⁶ Holocaust – též hebrejsky šóa (katastrofa, pohroma, neštěstí), novodobý výraz pro systematické vyvraždění šesti milionů Židů nacisty za 2. světové války (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Tab. 1 – Vývoj židovského osídlení na Klatovsku

Obec	První písemná zmínka	Počet židovských obyvatel			
		17. st.	18. st.	19. st.	20. st.
Dešenice	1.čtvrť.18.st.		1724 - 4 rodiny 1772 - 5 rodin konec st.- 8 rodin	1835 - 17 rodin 1880 - 81 osob	1900 - 77 osob 1930 - 25 osob
Dlažov	1.pol.19.st. (kolem r.1840)			1837 - 11 rodin 1840 - 45 osob 1890 - 47 osob	1931 - zánik osídlení
Dlouhá Ves	poč.18.st. (1702)		1724 – 1811 19 rodin	1849 - 37 rodin (210 osob) 1880 - 52 osob	1900 - 28 osob 1921 - 13 osob 1930 - 8 osob
Hartmanice	pol.19.st.			1880 - 102 osob 1890 - 119 osob	1900 - 104 osob 1910 - 65 osob 1921 - 50 osob 1930 - 26 osob
Horažďovice	poč.17.st.	1618 – 10 rodin	1724 - 13 rodin 1751 - 72 osob 1757 - 8 rodin	1839 - 21 rodin 1890 - 300 osob	1930 - 106 osob po r.1945 - 7 osob
Chlístov	poč.19.st.	počty židovských obyvatel nejsou známy			
Janovice nad Úhlavou	2.pol.15.st. (1466)		1724 - 5 rodin 1793 - 14 rodin	1838 - 21 rodin 1880 - 58 osob	1900 - 47 osob 1930 - 15 osob
Kdyně	pol.17.st. (1663)	1663 – 1 rodina	1724 - 2 rodiny (11 osob) 1793 - 5 rodin (26 osob)	1838 - 2 rodiny 1880 - 68 osob	1900 - 51 osob 1930 - 25 osob
Klatovy	poč.14.st. (1385)	1676 – 2 rodiny	1746 - 0 1793 - 2 rodiny (13 osob)	1871 - 50 rodin 1892 - 532 osob	1900 - 553 osob 1921 - 416 osob 1960 - 8 osob
Kolinec	pol.17.st.	1654 – 4 osoby	1794 - 52 osob	1856 – 76 osob 1870 – 53 osob 1880 - 46 osob 1889 – 36 osob	1921 - 20 osob 1930 - 4 osoby
Loučim	1.pol.18.st.		1724 - 3 rodiny (15 osob)	1837 - 7 rodin	1921 - 3 osoby 1927 - 1 osoba
Nýrsko	poč.17.st. (1724)		1799 - 23 rodin	do pol.st. 20-24 rodin 1880 - 152 osob	1910 - 207 osob 1930 - 139 osob
Podmokly	posl.čtvrť.17.st.	zánik osídlení počátkem 20.století			
Rabí	konec 15.st.	1654 – 3 rodiny	1727 - 7 rodin (42 osob)	1850 - 10 rodin 1880 - 36 osob	poslední rodina odešla před r. 1900
Slatina	pol.17.st.		1724 - 6 rodin (27 osob)	pol.st.- 15 rodin 1868 - 33 rodin 1880 - 37 osob 1894 - 4 rodiny	1900 - 15 osob 1917 - 1 osoba
Strážov	15.st. (1405)		1799 - 24 rodin	1848 - 43 rodin 1880 - 78 osob	1900 - 42 osob 1930 - 4 osoby po r. 1945 - 0 osob
Sušice	pol.16.st. (1562)	1625 – 1 rodina 1655 – 14 osob	1700 - 10 rodin 1734 - 15 rodin (93 osob) průb.18.st. 70-90 osob	1825 - 26 rodin (124 osob) 1860 - 300 osob 1890 - 171 osob	1930 - 112 osob po r. 1945 - 3 osoby
Švihov	2.pol.16.st. (1570)		1724 - 15 rodin (78 osob)	1846 - 17 rodin 1880 - 79 osob	1900 - 46 osob 1930 - 21 osob po r. 1945 - 2 osoby
Velhartice	17.st.		1723 - 3 rodiny	1880 - 53 osob	1900 - 40 osob 1930 - 18 osob

Tab. 2 - Obyvatelstvo podle pohlaví a náboženského vyznání v okrese Klatovy při sčítání lidu v letech 1991 a 2001

	1991			2001		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
Obyvatelstvo celkem	89 767	43 821	45 936	88 043	43 207	44 836
v tom: věřící	49 545	22 960	26 585	33 171	14 684	18 487
z toho: Federace žid.obcí v ČR	9	4	5	2	2	-

Zdroj: ČSÚ (2010)

Po 2. světové válce byla obnovena Židovská náboženská obec v Klatovech. Po poklesu členů se změnila na Synagogální sbor, který působil při Židovské náboženské obci v Plzni. Z údajů Českého statistického úřadu při sčítání obyvatel v okrese Klatovy je patrné, že se v roce 2001 k Federaci židovských obcí v ČR hlásili pouze dva obyvatelé Klatovska.

3.2.2 Hospodářské hledisko

Co se týká způsobu obživy Židů, hovoří nejstarší zprávy ze 17. století o kramářích. Velkou změnou byly reformy císaře Josefa II., které se projeví v oblasti hospodářství. Židům byly povoleny téměř všechny živnosti (STRNAD, 2010).

Od 18. století se Židé na Klatovsku živilí především drobným obchodem s peřím, vlnou, kůžemi, kostmi, textilem i potravinami. Pro šumavské sklárny vyráběli důležitou potaš (draslo), s kterou také obchodovali. Pro výrobu potaše uplatnili popel z palíren, které vlastnili nebo si pronajímali. Obchod s potaší byl v rukou Židů i z toho důvodu, že využívali potaš při vydělávání kůží, což bylo další typické židovské řemeslo (BRŮCHOVÁ, 2007). Počátky kožedělného průmyslu najdeme ve Strážově. V roce 1842 tam byly založeny hned dvě koželužské dílny. Firma Karla Feigla zde byla v provozu až do roku 1933, kdy se přestěhovala do Klatov. Druhou dílnu založil Gottlieb Singer, který přenesl svou výrobu do Klatov v roce 1876 (ASCHENBRENNER a kol., 2010).

V 19. století někteří z Židů vedli své obchody úspěšně i přes hranice a získávali tak kapitál pro další podnikání ve výrobě skla, dřevařství i sirkařství. Zrcadlové sklo vyráběla firma židovské rodiny Blochů v Hartmanicích a významně se tak podílela na rozvoji obce. Isak Bloch zahájil podnikání na konci 40. let 19. století. Až do přelomu století vyráběl podnik zrcadlové sklo ve Frauenthalu a v Hartmanicích, poté se výroba

rozšířila ještě o výrobu uzávěrů lahví ze staniolu a od 30. let 20. století se zde vyráběl voskový a lakovaný papír pro balení čokoládových výrobků a cukrovinek.

Zakladatele židovského původu má také světoznámá sušická sirkárna. Židovský obchodník Bernard Fürth a sušický truhlář Vojtěch Scheinost založili ve 40. letech 19. století sirkařský podnik, který exportoval do celého světa. Specialitou podniku byly zápalky s nejrůznějšími vůněmi nebo zápalky zažihající se pestrobarevnými ohni a speciální zápalky pro doutníky a dýmky. Etikety nesly název „Bernard Fürth, Wien“ podle centra monarchie, ale vyráběly se pouze na Šumavě. Po téměř šedesátileté tradici sušického sirkařství se Fürthova firma v roce 1903 včlenila do akciové společnosti SOLO. Téměř 20 let (v letech 1879 až 1897) poskytovala obživu obyvatelům Horažďovic sirkárna židovských obchodníků Samuela a Alexandra Kohna. Krabičky s motivy zvířat, cirkusu, lovu či lehké koketérie byly potištěny německy, francouzsky, italsky, ale i turecky, arabsky a čínsky⁷.

Dominantní postavení měli židovští podnikatelé také v textilní výrobě. V Klatovech to byly např. firmy Bratři Wienerové, Gottlieb a Kafka, Beer a Ticho, Joss a Löwenstein a další. Firmu „První Klatovská továrna na límce, manžety a košile, bratři Wienerové“ založil Adolf Wiener v roce 1889. Ještě za jeho života bylo vlastnictví firmy převedeno na jeho čtyři syny (STRNAD, 2010). V roce 1930 firmu převzali Adolfovi synové Pavel, Kurt, Arnošt a Otto. Kurt Wiener zemřel v roce 1942 v Terezíně, ostatní bratři byli prohlášeni po válce za mrtvé. Jako místo úmrtí byl u Pavla a Arnošta uveden koncentrační tábor Osvětim. Místo Ottovy smrti známo není (ASCHENBRENNER a kol., 2010). Předmětem výroby firmy Gottlieb a Kafka byla tovární výroba prádla. Společnost byla založena 1.7.1906. Josef Kafka na konci roku 1924 z firmy vystoupil, a tak se stal od 1.1.1925 jediným vlastníkem Karel Gottlieb. Také v malé textilní firmě Beer a Ticho se šily pánské košile. Kdy byla firma založena, není známo, činnost ukončila koncem 30. let 20. století, kdy manželé Tichovi emigrovali do Bolívie. Druhý majitel firmy byl tzv. tichý společník, který se podílel na financování podniku (STRNAD, 2010). Další textilní firmou byla klatovská pobočka pražského podniku Joss a Löwenstein, otevřená v roce 1882. Firma si vedla zřejmě úspěšně, neboť v roce 1890 byla zřízena ještě filiálka v Nýrsku a roku 1922 v Kolinci (ASCHENBRENNER a kol., 2010). Ve Kdyni v roce 1888 zřídili

⁷ Uvedené informace pocházejí z expozice v hartmanické synagoze (2010).

bratři Moric a Josef Augsteinové a Jakub Weisl tkalcovnu s parním pohonem. Pod firmou bratři Augsteinové a Weiss vyráběli vlněné látky. V roce 1895 firmu prodali akciové společnosti Přádely ve Kdyni. Dodnes se zachoval místní název „filiálka“⁸.

Kromě kožedělných a textilních firem byla v Klatovech v rukou židovských majitelů například továrna na žíněné látky, vatu, vatelín a pokrývky J. J. Bruml, parní pila B. Bruml a parostrojní pivovar F. Lanner. Existovala zde i celá řada malých výrobců a velké množství židovských obchodníků (STRNAD, 2010). Také současná firma Okula Nýrsko má židovského zakladatele. Wilhelm Eckstein sem v roce 1895 přesunul z Vídně svou brusírnou optických skel. Manželka Regina pocházela se staré nýrské židovské rodiny Fleischl-Janovický. Podnik s prodejní filiálkou ve Vídni zaměstnával 600 lidí. Dalším podnikem, který také exportoval do celého světa, byla vidlárna, založená v roce 1902 Sigfriedem Blochem. Podnik s vlastní pilou měl asi 200 zaměstnanců a vyráběl nejrůznější druhy vidlí a lopat. Všechny tyto nýrské firmy měly velká zahraniční odbytiště. Tím přispěly k vývoji a prosperitě kraje (VAŇKÁTOVÁ, 2010).

Velkým obchodníkem Klatovska byl po r. 1800 Šalamoun Bloch z Dolního Nýrska, který obchodoval s kůžemi, lnem, konopím a dalším zbožím. Nejvíce se však v oblasti Nýrska obchodovalo s peřím a ovčí vlnou. Peří se exportovalo a pobočky obchodů byly v Německu i dnešním Rakousku. V polovině 18. století byla největší firmou, zabývající se tímto artiklem, firma Meier Abraham Janovický. V roce 1933 jsou v Nýrsku uváděny dvě parní čistírny peří s rozsáhlou zasilatelskou službou v rukách židovských majitelů–firma A. Fleischl a syn a firma A. Klauber a syn (VAŇKÁTOVÁ, 2010).

3.2.3 Kulturní hledisko

Židé se zapojovali nejen do průmyslového, ale i kulturního života společnosti. K významným rodákům Klatovska patřili dále uvedené osobnosti (řazené dle abecedy).

Rabín PhDr. Šimon Adler se narodil v Dobré Vodě v roce 1884. Studoval v rabínských seminářích (ješiva) i na univerzitách na Slovensku a v Německu. Byl učitelem v belgických Antverpách, působil jako rabín ve Staňkově (1915-16) a na Zbraslavi (1918-28), současně pracoval v radě Svazu židovských obcí Čech,

⁸ Uvedené informace pocházejí z expozice v kdyňské synagoze (2010).

v památkové komisi a učil náboženství na různých školách. Spolu se svou ženou Rosou vychoval tři syny – Matytiahu, Joachyma (zemřel velmi mladý) a Sinaje. V roce 1943 byl nacisty deportován nejprve do Terezína a pak do Osvětimi, kde zahynul v blíže neznámé době v roce 1944, bylo mu tedy 60 let. Od roku 1997 nese jeho jméno muzeum v Dobré Vodě, které uchovává památky na židovské komunity jihozápadních Čech (FRÝDA, 2008).

Rabín Sinaj (Wolfgang) Adler se narodil v roce 1928 v Praze. Je nejmladším synem PhDr. Šimona Adlera, od roku 1943 byl s rodiči vězněn v Terezíně, později v Osvětimi, kde rodiče zahynuli, on přežil. Dnes žije v Izraeli. Byl iniciátorem vzniku muzea v Dobré Vodě. Realizovat myšlenku zřízení muzea se podařilo i díky podpoře města Hartmanice, dalších organizací a jednotlivců (FRÝDA, 2008).

Matytiahu (Max Matyáš) Adler se narodil v Praze 18. června 1920 jako první ze tří synů Šimona Adlera. Po maturitě v roce 1939 emigroval do tehdejší Palestiny, kde přijal jméno Matytiahu. V letech 1940-1944 byl důstojníkem palestinské policie v arabském oddílu. Dalších patnáct let byl úředníkem na Ministerstvu zahraničí a počátkem osmdesátých let velvyslancem Izraele ve Švýcarsku. Zemřel 12. února 2004 ve věku 83 let (Z expozice Muzea Dr. Šimona Adlera, 2010).

Abraham Benisch se narodil v roce 1811 ve Strážově, pracoval jako lékař, novinář a vědec. Je autorem řady hebraistických studií. Od mládí podporoval myšlenku znovuosídlení Palestiny, byl zakládajícím členem a prvním šéfem Anglo-Jewish Association, která se zasazovala o práva Židů v Rusku a na Balkáně. Zemřel roku 1878 v Londýně (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Karel Fleischmann (1897 Klatovy-1944 Osvětim) vystudoval lékařství, působil v Českých Budějovicích, kde byl iniciátorem kulturního života. Psal, maloval, pořádal výstavy, organizoval přednášky, vydával knihy. Jeho hlavním zájmem byla grafika. V Terezíně kreslil realitu terezínského ghetta – tyto kresby jsou vrcholem jeho díla a patří k symbolům terezínského umění (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). V říjnu 1944 byl odvezen jedním z posledních transportů do Osvětimi, kde byl nedlouho po příjezdu usmrcen v plynové komoře. Většinu jeho díla shromáždil bratr Emil, který holocaust přežil (STRNAD, 2010).

František Gottlieb (1903 Klatovy-1974 Praha) byl spisovatel a básník, který vystudoval Gymnázium v Klatovech a právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. V prosinci 1939 odešel do Palestiny, kde vstoupil do československé zahraniční armády. V letech 1944 až 1958 pracoval jako úředník československého ministerstva zahraničí, poté se stal spisovatelem z povolání. Známý je jeho román „Životy Jiřího Kohna“ nebo prózy „Volání na časy“ a „Cesty k Mistrům“ (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Robert Guttman (1880 Sušice-údajně 1942 Lodž) se s rodinou roku 1895 přestěhoval do Prahy. Živil se prodejem vlastnoručně kreslených pohlednic a karikatur. Je znám jako malíř převážně židovských motivů. Patřil k nejoriginálnějším osobnostem židovské kultury u nás před druhou světovou válkou (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Josef Hahn (1917 Kašperské Hory-2007 Middlebury v USA) byl malíř a básník, který koncem 30. let 20. století emigroval přes Anglii do USA. Jeho verše vyšly knižně roku 1987 ve Švýcarsku (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Moritz Kohner (1818 Nýrsko-1877 Lipsko) byl obchodník a od roku 1868 předseda židovské náboženské obce v Lipsku. Založil Svaz německých izraelských obcí, jehož byl až do smrti předsedou (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Karl Koller (1857 Sušice-1944 New York), lékař, pracoval po studiích ve Vídni ve vídeňské všeobecné nemocnici. Vypracoval základy tehdy převratné lokální anestézie oka pomocí kokainu. Od roku 1888 působil jako oční lékař v USA (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Gustav Kauder (1881 Klatovy-1942 Praha) žil převážně v Německu, vedl koncertní agenturu v Mnichově, pracoval jako redaktor a novinář. Je autorem několika románů, překládal americkou literaturu. Po nástupu nacistů se odstěhoval do Čech, kde spolupracoval především s deníkem Bohemia (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). Dne 22.7.1942 si vzal život. Je pochován na Novém židovském hřbitově v Praze (STRNAD, 2010).

Wolf Mayer (1776 Klatovy-1850 Praha), pedagog, působil 40 let jako učitel hebrejštiny. Vydal řadu odborných prací a učebnic o hebrejském jazyce (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). Je to nejstarší známý významný klatovský rodák. Základů hebrejštiny

se mu dostalo v klatovském chederu⁹ u soukromého učitele, jako mladík odešel studovat do Prahy. Působil jako vůbec první učitel hebrejštiny a biblistiky na Německé židovské hlavní škole v Praze a byl nazván jedním z nejlepších, kteří se tomuto oboru věnovali (STRNAD, 2010).

Ernst Rychnovsky (1879 Janovice nad Úhlavou-1934 Praha) byl německy píšící novinář a muzikolog, studoval práva, hudební vědu a germanistiku v Praze a hudbu v Berlíně. Psal odborné stati o hudbě, biografie hudebníků a biografii B. Smetany (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Gustav Sicher (1880 Klatovy-1960 Praha), rabín, vystudoval filosofii na Karlově univerzitě. Na počátku 30. let 20. století se stal hlavním pražským rabínem. V roce 1939 emigroval do Palestiny, kde v Jeruzalémě založil modlitebnu pro Židy z českých zemí. Roku 1947 byl povolán do vlasti a stal se hlavou pražského a zemského rabinátu, k jehož povinnostem patřila organizace náboženského života 51 židovských náboženských obcí. Jeho hlavní prací je překlad Pěti knih Mojžíšových do češtiny. Prvním učitelem, který ovlivnil jeho budoucí zaměření, byl klatovský rabín Dr. Michael Wolf. Když v roce 1903 zemřel, šel tehdejší rabínský kandidát Gustav Sicher v čele smutečního průvodu a na hřbitově pronesl smuteční projev. Složením maturitní zkoušky na klatovském gymnáziu se rozloučil i se svým rodným městem a odešel na studia do Prahy (STRNAD, 2010).

Lewis Weiner (1910 Klatovy-2003 Florida) vystudoval gymnázium v Klatovech, v roce 1938 emigroval do USA, kde dokončil inženýrská studia. Znám je jako organizátor Společnosti pro dějiny čs. Židů v USA, editor časopisu Review a dalších historických publikací. Ve volném čase vytvořil řadu vynálezů, například bezčlunkový tkalcovský stav nebo speciální kamery a projektory pro Walta Disneye. V 70. letech se začal vracet do rodné země a podílel se finančně i dohledem na záchraně židovských hřbitovů v Klatovech a Sušici (STRNAD, 2010).

Další pozornost věnujeme typickým rysům židovské kultury. Ta se značně liší od naší kultury, židovská komunita dodržuje jiné svátky, tradice i rituály. Židovský svátek je

⁹ Cheder – škola pro základní židovské vyučování (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

den nebo řada dnů, dodržovaných Židy jako svaté nebo světské připomenutí důležitých událostí židovské historie. V rámci judaismu existují náboženské svátky ustanovené přímo Tórou (Pesach či Šabat), které vyžadují abstinenci práce a jsou také náboženské svátky jako Chanuka, které nejsou uvedeny v Tóře, ale v jiné biblické knize. Tyto svátky označujeme jako historické. Dále existují svátky světské (moderní), které někteří židé neuznávají, a které byly ustanoveny novodobým státem Izrael po jeho založení v roce 1948. Biblické svátky dále dělíme na svátky vysoké, poutní a postní dny. Mezi významné židovské svátky, tradice a rituály patří především dále uváděné¹⁰.

Šabat – Židé přerušují sled všedních dní dnem věnovaným odpočinku podle čtvrtého přikázání Desatera „Pamatuj na den odpočinku, abys jej světil!“ (Druhá kniha Mojžíšova 20,8). Jelikož židovský týden začíná v neděli, posledním dnem týdne, a tedy i svátečním dnem odpočinku, je sobota. Podle judaistické tradice začíná den večerem, a proto jsou oslavy šabatu zahajovány bohoslužbou v páteční podvečer. Doma pak otec žehná každému dítěti a dvěma šabatovým chlebům, tzv. chalám, které chutí i tvarem připomínají vánočku. Sobota se využívala k odpočinku, návštěvě blízkých, přátel a rodiny. Jelikož podle náboženských předpisů nesmí Židé o šabatu pracovat, přičemž za práci bývá považováno i vaření, psaní a cestování, trávili tento den v nejbližším okolí svého domova. V sobotu se v synagoze opět konala bohoslužba a večer uzavřel šabat obřad „oddělení“ neboli „havdala“. Při něm se zapalovala svíce spletená ze čtyř voskových sloupků, pronášela se krátká modlitba nad pohárem vína a žehnilo se nad vonným kořením. Další požehnání se vyslovovalo nad zapáleným plamenem svíce. Muž, který obřadem provázel, nakonec vzal pohár s vínem a svíci zhasil, čímž byl šabat u konce.

Úmrtí v židovské rodině – dle tradice pochovávali Židé své mrtvé co nejdříve, pokud možno ještě v den smrti. Uložení do rakve předcházelo rituální očištění a oblečení zesnulého do košile a rubáše. Pohřební rituály vycházející z víry, že není rozdíl mezi chudými a bohatými, charakterizovala prostota. Všechny součásti oblečení zemřelého byly bílé, rakev vyrobena z jednoduchých, nehoblovaných prken a prosta jakýchkoli šperků, květin či jiného vybavení. Po modlitbách a smutečním proslovu rabína byla rakev nesena na hřbitov. Při spouštění do hrobu pronesl rabín krátkou modlitbu a poté každý

¹⁰ Pojednání o svátcích, tradicích a rituálech je zpracováno podle pramenů: BRŮCHOVÁ (2007) a PLESINGER (2009).

z přítomných hodil na rakev tři lopatky hlíny. Následovala modlitba za zemřelé zvaná „Kadiš“. Kamenné pomníky, tzv. stély, se vztyčovaly zpravidla rok po úmrtí v nohách zemřelého (na rozdíl od křesťanských hřbitovů, kdy se náhrobky umisťují vždy u hlavy zemřelého). Odlišností od nežidovské tradice je zásada nezrušitelnosti hrobů.

Manželská smlouva (ketuba) – symbolickým vyjádřením vzájemné důvěry a dohody byla svatební smlouva zvaná ketuba. Jejím podpisem se manžel zaručoval, že svou ženu bude chovat v úctě a nenechá ji bez prostředků. Smlouva rovněž stanovovala hmotné zajištění ženy v případě úmrtí manžela nebo po rozvodu. Předčítání smlouvy bylo součástí svatebního obřadu, při němž ženich smlouvu přede všemi podepsal. Ketubu u sebe přechovávala však výhradně žena.

Židovská svatba (kidušin) – je jedním z životních rituálů Židů. Probíhá podle přesně stanovených zásad, které vycházejí z biblických tradic. Svatbou uzavrou muž se ženou smlouvu o společném soužití, zplození a vychovávání potomků. Naplňuje se tak ideál – judaismus považuje manželství za jediný správný stav pro muže i ženu. Na rozdíl od křesťanství lze v judaismu manželství zrušit rozvodem.

Pojmenovávání židovských dětí – židovská dívka dostávala své jméno dříve než chlapec, totiž při prvním šabatu po narození, kdy byl její otec vyvolán k Tóře. Pojmenování chlapce se odehrálo osmý den po narození a bylo spojeno s obřízkou (brit mila), kterou prováděl speciálně vyškolený mohel¹¹ doma, v porodnici nebo v synagoze. Chlapce při obřízce držel na klíně kmotr a kromě rodičů bývali přítomni i mnozí hosté. Každé jméno má svůj význam. Velmi často se vybírá z biblických jmen, nebo se pojmenovává podle příbuzných.

Roš ha-šana – je židovský Nový rok, podle židovské tradice byl v tento den stvořen svět. S ubíhajícím časem končícího roku zkoumají věřící všechno, co učinili a neučinili. Blížící se den stvoření světa je příležitostí, aby si v rodině, s přáteli a známými vyměnili lístky s přáním dobrého v nadcházejícím čase.

Pesach – „svátek nekvašených chlebů“ nebo „židovské velikonoce“ je jedním z nejdůležitějších židovských svátků a zároveň jedním z nejstarších vůbec. Je svátkem

¹¹ Mohel – osoba mužského pohlaví speciálně vyškolená k provádění obřízky (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

osvobození židovského národa z tyranského zajetí a zároveň svátkem slavnostního probouzení půdy a země.

Chanuka – „svátek světla“, je osmidenní židovský svátek. Hlavní chanukovou tradicí a obřadem je rozsvěcování světla na zvláštním osmiramenném svícnu, kdy je každý večer postupně zapálena jedna svíce, až poslední večer svátku hoří všech osm. Na svícnu je však tradičně ještě devátá svíce, která je rovněž každý večer zapalována, ale je umístěna na zvláštním místě. Slouží k zapalování ostatních svící, jelikož Talmud¹² zakazuje chanuková světla k čemukoliv využívat.

Sukot – svátek stánků, svátek sklizně. Jeden z veselých svátků, který zároveň symbolizuje konec vegetačního období roku a nástup zimy. Židovská tradice o něm referuje rovněž jako o čase naší radosti, patří mezi poutní svátky.

¹² Talmud – sborník shrnující téměř veškerou židovskou ústní tradici; obsahuje učené disputace tří tisíců učenců o náboženských zákonech, právních normách, morálce, umění a vědě (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

4. ODKAZ ŽIDOVSKÉ KULTURY NA KLATOVSKU – zmapování památek (zničených, zchátralých, rekonstruovaných)

Jako vzpomínka na tragické osudy židovských občanů v období holocaustu jsou na některých hřbitovech instalovány pamětní tabule či památníky, např. ve Velharticích, Hartmanicích, Janovicích nad Úhlavou, Horažďovicích, Sušici nebo Klatovech. Do zničených památek zahrnuji i ty, které dnes nenesou židovské kulturní dědictví.

4.1 Zničené památky

Klatovská synagoga

Synagoga byla postavena v roce 1876 v blízkosti městských hradeb. Bohoslužebným účelům sloužila až do nacistické okupace. V roce 1941 členové Vlajky zdemolovali zařízení synagogy a po druhé světové válce byla adaptována na archiv. V současnosti je využívána jako posilovna. Rituální lázeň – mikve, postavená v zahradě u synagogy byla zbořena po roce 1900 (VÁŇOVÁ, PROCHÁZKA, 2000).

Synagoga a židovská ulice Švihov

Synagoga byla postavena roku 1783 jako náhrada za dřevěnou synagogu neznámého stáří zničenou požárem. Zbořena byla kolem roku 1960. V současné době na jejím místě stojí rodinný dům.

Židovské domy byly soustředěny do jedné ulice a Židům, kteří zde museli žít povinně, byly vyčleněny i domy křesťanů. Před polovinou 19. století je doloženo asi 16 domů, jen část z nich zůstala v přestavbách dochována (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga Janovice nad Úhlavou

Synagoga byla postavena v roce 1723 v barokním stylu. Na severní straně k ní přiléhala budova školy. Budova synagogy byla v roce 1951 radikálně přestavěna a využívána jako požární zbrojnice. Prostory školy byly přestavěny k obytným účelům (FRÝDA, 2008).

Synagoga Dlažov

Synagoga byla postavena roku 1883 v centru obce jako víceúčelová stavba s místností pro školu, bytem učitele a pekárnou macesů. Bohoslužby se v synagoze konaly do 30. let 20. století, i když v té době již prostory bývalé školní třídy a bytu učitele využíval poštovní úřad. Po druhé světové válce byla přestavěna na obecní úřad a nyní zde sídlí pobočka České pošty (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga Dešenice

Synagoga byla postavena v letech 1865-1866 na hlavní ulici západně od náměstí jako náhrada za starší modlitebnu v domě čp. 49 společně s prostorami pro školní třídy. Bohoslužebným účelům sloužila až do 30. let 20. století. Po druhé světové válce byla přestavěna k obytným účelům, později v ní byl zřízen obchod. V nedávné době prošla opět přestavbou a nyní slouží jako bytový dům (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga a ghetto Nýrsko

Synagoga byla zřízená roku 1797 přestavbou obytného domu jako náhrada za starší synagogu z počátku 18. století zničenou požárem. Roku 1861 byla obnovena v klasicistním slohu a zbořena byla kolem roku 1958.

Ghetto trojúhelníkového půdorysu vzniklo na počátku 18. století přidělením domů kolem náměstí. V 18. století je doloženo 17 až 19 domů, v první polovině 19. století 14 domů. Většina z nich byla po druhé světové válce zbořena (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga a ghetto Kolinec

Židovský sídelní okrsek vznikl nejpozději v 18. století a zahrnoval domy v ulici vedoucí z náměstí k jihovýchodu (do Mokrosuk) a domy v ulici vedoucí z náměstí k západu (do Ujčína) a dvůr mezi těmito ulicemi. V roce 1837 zde bylo doloženo 7 domů a synagoga. Po roce 1970 byla část těchto domů zbořena a nahrazena zástavbou obchodního střediska, část zůstala zachována v přestavbách. V místě obchodního domu stála dříve také menší klasicistní synagoga, údajně z roku 1815, která vyhořela v roce 1931 a následně byla zbořena (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga a ghetto Dlouhá Ves

Židovská čtvrť vznikla v první polovině 18. století v centru obce mezi kostelem a hospodářským dvorem. V polovině 19. století bylo doloženo 24 domů, většina z nich je v přestavbách dochována. Klasicistní synagoga vyhořela roku 1937 a následně byla zbořena (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga Velhartice

Synagoga byla postavena v roce 1845 a bohoslužebným účelům sloužila až do nacistické okupace. Od roku 1950 je využívána jako požární zbrojnice (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga, ghetto a starý židovský hřbitov Horažďovice

Starý hřbitov neznámého stáří byl založen mezi dvěma hradebními pásy v sousedství synagogy. Zlikvidován byl před rokem 1980. Náhrobky ze zrušeného hřbitova jsou postaveny na hřbitově novém (VELKOBORSKÝ, 2009).

V židovské ulici (dnes ulice Prácheňská a Ševčíkova) roku 1837 stálo deset židovských domů, které jsou většinou zbořeny nebo nahrazeny novou zástavbou. Synagoga byla postavena po požáru roku 1868 na místě starší synagogy z první poloviny 17. století mezi židovskými domy a byla zbořena roku 1980 (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). Na bytovém domě, který zde byl postaven, je umístěna pamětní deska.

Židovský hřbitov Hartmanice

Hřbitov byl založen po roce 1870 na ploše 539m². Za druhé světové války jej nacisté téměř zlikvidovali. Dnes zůstalo jen stromy ohraničené čtvercové prostranství, pár zarůstajících zbytků rozbitých náhrobků a nepatrné zbytky hřbitovní zdi. V dolní části hřbitova je hromadný hrob žen, obětí pochodu smrti z jara 1945, označený atypickým dřevěným náhrobkem (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga, ghetto a mikve Strážov

Synagoga z roku 1808 byla zbořena v roce 1954. Židovská čtvrť se nacházela v severozápadní části městečka. Domy byly soustředěny na jižní straně ulice vedoucí do Janovic nad Úhlavou a v ulici jižně od ní. Před polovinou 19. století bylo doloženo 21 domů a škola. Většina z nich je v přestavbách dochována (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). Bývalá židovská rituální lázeň stojí dodnes vedle domu čp. 55. Je umístěna v samostatném domku mimo židovskou čtvrť a je užívána jako holubník a chlívky (FRÝDA, 2008).

Synagoga Sušice

Synagoga byla postavena v letech 1857-1859 v novorománském slohu jako náhrada za dvě předchozí synagogy (první, dřevěná zřízena v letech 1659-1660, po požáru v roce 1707 postavena druhá, zděná). Zbořena byla roku 1963, na jejím místě stojí obchod a obytný dům (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

4.2 Zchátralé památky

Židovský hřbitov Dlouhá Ves

Doba založení je neznámá, doložen je až v 1. čtvrtině 18. století. Nejstarší čitelný náhrobek je z roku 1742. Pohřby se zde konaly do 30. let 20. století. Za války byl hřbitov

nacisty hodně poničen, po roce 1945 se jej podařilo částečně obnovit (EHL, PAŘÍK, FIEDLER, 1991).

Židovský hřbitov Kolinec

Patří k nejstarším hřbitovům na Klatovsku. Založený byl pravděpodobně ve 14. století, poprvé je však doložen až ve století osmnáctém. Umístěn je ve velmi příkrém svahu nad obcí. Pohřbívalo se zde do roku 1939. Najdeme zde asi 130 náhrobků. Z márnice v západním koutě hřbitova zůstaly jen zbytky obvodové zdi (OBŮRKOVÁ, 2008).

Židovský hřbitov Chlístov

Hřbitov byl založený roku 1869 na vrcholu zalesněného kopce nad obcí. Na ploše 498m² se dochovalo patnáct náhrobků a rozvaliny obvodových zdí (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga, ghetto a židovský hřbitov Podmokly

Kdy byla synagoga postavena, není známo. Bohoslužebným účelům sloužila do konce 19. století, pak byla přestavěna na obytný dům. Z vnitřního vybavení ani z výzdoby se nic nezachovalo, částečně dochován je vnější ráz synagogy s některými stavebními prvky. Před synagogou se dochovala kašna pro čerpání pitné vody. Židovské osídlení, které zaniklo počátkem 20. století, je doloženo od poslední čtvrtiny 17. století. Židovské domy byly rozptýleny po celé obci mezi domy křesťanů, ale většina byla soustředěna v ulici vedoucí z obce k severu. Před polovinou 19. století bylo doloženo osm domů, většina z nich je v přestavbách dochována.

Hřbitov, založený zřejmě kolem roku 1724, byl ve 20. století devastován. Zachováno je jen několik viditelných stél, většina náhrobků je pravděpodobně zapadlých v zemi (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga a ghetto Rabí

Není známo, kdy byla synagoga postavena. Bohoslužebným účelům sloužila do 90. let 19. století. V roce 1897 byla přestavěna k obytným účelům a vinou toho byl zcela zničen interiér. Židovské sídelní okrsky zde byly dva: jeden mezi náměstím a hřbitovem, kde stály čtyři obytné domy včetně modlitebny a školy a další čtyři domy stály západně od hřbitova. Některé z těchto domů jsou zachovány (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

4.3 Zrekonstruované památky

Židovský hřbitov Klatovy

Hřbitov byl založen roku 1887 (někdy se uvádí roku 1872) a na ploše 2 882 m² je dochováno 436 náhrobků. Domek hrobníka z konce 19. století je zbořen (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). Po válce se podíleli na údržbě zanedbaného hřbitova někteří z klatovských Židů, kterým se podařilo zachránit život.

Zejména to byl Karel Stern a Lewis Weiner, který se do Klatov vracel z USA. V roce 1989 byl na hřbitově odhalen památník 595 obětem nacistické perzekuce židovského obyvatelstva okresu Klatovy za účasti pana Karla Sterna (Foto 1)¹³. Areál pohřebiště vymezený kamennou zdí je vyplněn náhrobky pouze z necelé poloviny. Poslední pohřeb je zde datován rokem 1975. Nejstarší čitelný náhrobek je z roku 1872. Klatovský židovský hřbitov patří mezi nejzachovalejší v západních Čechách (ŠKŮROVI, 2009).

Starý a nový židovský hřbitov Švihov

Starý hřbitov byl zřízen roku 1644 ve vnitřním prostoru mezi dvěma hradebními pásy. Na ploše 1 381m² je dochováno kolem 140 náhrobků od doby založení hřbitova až do roku 1913, mezi nimi řada cenných barokních a klasicistních stél.

Nový hřbitov byl založen roku 1878. Na ploše 1 475m² je dochováno 35 náhrobků od roku 1893 do 30. let 20. století. Většina plochy hřbitova je nevyužita (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Židovský hřbitov Janovice nad Úhlavou

Přesná doba založení není známa. Na nejstarším náhrobku je uveden rok 1705. Na ploše 1 515m² se dochovalo okolo 260 náhrobků. Na hřbitově je umístěn památník 24 obětí nacismu z řad místních židovských občanů (FRÝDA, 2008).

Židovský hřbitov Nýrsko

Založený byl údajně již v 15. století, ale doložen je teprve v první polovině 18. století. Dochováno zůstalo kolem 350 náhrobních kamenů, z nichž nejstarší pochází

¹³ Foto 1: Slavnostní odhalení památníku na židovském hřbitově Klatovy, autor: Václav Babka (2.4. 1989).

z roku 1715 (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). Je zde pohřben Wilhelm Eckstein, zakladatel továrny na optiku v Nýrsku.

Židovský hřbitov Strážov

Hřbitov je neznámého stáří, možná téměř 600 let starý. Na ploše 1 723m² se nachází kolem 250 náhrobků od první poloviny 18. století (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004). Hřbitov je celkově rekonstruovaný.

Židovský hřbitov Loučim

Hřbitov byl založen v roce 1841 a sloužil židovským obcím v Dlažově, Loučimi, Kdyni, Kolovči a Všerubech. V roce 1904 byly provedeny rozsáhlejší opravy hřbitova. Ty představovaly především vyspravení brány a obvodové hradby, vysázena byla rovněž kaštanová alej, procházející středem hřbitova. Poslední pohřeb do země se zde uskutečnil v roce 1948. Na ploše 2 733 m² je dochováno 90 náhrobků (OBŮRKOVÁ, 2008).

Synagoga Kdyně

Synagoga s novorománskými prvky vznikla v letech 1862-1863, peníze na stavbu věnovali členové kdyňské židovské náboženské obce. Od roku 1926 se užívala jen o velkých svátcích, naposledy v roce 1936. Během války sloužila zřejmě jako skladiště. Po válce přešla do majetku Československé církve husitské a po prodeji soukromému vlastníkovi měla být přeměněna na pivnici. Nakonec synagogu koupilo město, zrekonstruovalo ji do původní podoby, zřídilo zde malé muzeum a v roce 2008 byla otevřena stálá expozice. V synagoze se dochovala původní výmalba stěn a kleneb, několik lavic, dřevěný klasicistní svatostánek a ženská galerie (OBŮRKOVÁ, 2008). Zajímavostí je dříve zazděná a znovu objevená rituální lázeň – mikve v suterénu synagogy. Synagoga byla spojena se školou a bytem rabína. Za první světové války sloužila jako přístřeší pro uprchlíky z Haliče, za druhé světové války jako skladiště (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Starý a nový židovský hřbitov Sušice

Starý hřbitov přiléhá k hradbám, neboť v minulosti ležel uvnitř hrazeného města. Založen byl roku 1626. Na ploše 430m² je dochováno přibližně 140 náhrobních kamenů, včetně barokních a klasicistních stél.

Nový hřbitov byl založen roku 1876. Na ploše 1 973m² je 112 náhrobních kamenů od doby založení do roku 1946. V roce 2000 zde byl umístěn památník obětem nacismu.

Poblíž nového hřbitova stojí hrobnický dům, který je i v současnosti obydlen (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga Hartmanice

Synagoga byla postavena roku 1883, ale původnímu účelu sloužila jen do druhé světové války. Poté se změnila na truhlářskou dílnu a později skladiště. V 80. letech 20. století měla být zbourána, ale na demolici chyběly finanční prostředky. V roce 2002 se zchátralé budovy ujalo občanské sdružení Památník Hartmanice. Po rozsáhlé rekonstrukci byla veřejnosti zpřístupněna v roce 2006. Je v ní instalována expozice soužití Čechů, Němců a Židů na Šumavě. Konají se tu přednášky, besedy, koncertní vystoupení a je ozdobou a chloubou města (OBŮRKOVÁ, 2008).

Rodný dům Šimona Adlera v Dobré Vodě

Šimon Adler byl doktor filozofie, rabín pedagog a učenec, který v roce 1944 zahynul v koncentračním táboře Osvětim. V jeho rodném domě bylo v roce 1997 zřízeno muzeum věnované památce tohoto významného židovského rodáka. Velká část expozice je věnována životu a kultuře židovské menšiny na Šumavě před druhou světovou válkou. Expozice, kterou připravilo a spravuje Západočeské muzeum v Plzni, představuje unikátní dokumenty, fotografie, židovské rituální předměty nebo také interiér židovské hospody v Pošumaví. Muzeum vzniklo z iniciativy a za finančního přispění pana Matytiahu Adlera a jeho rodiny i rodiny jeho bratra, rabína Sinaje Adlera, synů Šimona Adlera (OBŮRKOVÁ, 2008).

Židovský hřbitov Velhartice

Hřbitov byl založen roku 1858. Na ploše 560m² je celkem 59 náhrobních kamenů od doby založení do roku 1934. Ve východní části hřbitova se dochovaly dva kamenné pilíře jako pozůstatek zaniklé márnice. Na hřbitově je umístěn památník s 24 jmény osob umučených během druhé světové války (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Nový židovský hřbitov Horažďovice

Hřbitov byl založen v první třetině 19. století na návrší asi jeden kilometr od náměstí. Je zde dochováno 383 náhrobků. Na části hřbitova byly v roce 1979 postaveny náhrobky ze zrušeného starého hřbitova, z nichž nejstarší je z roku 1684. V objektu hřbitova stojí také domek, který byl určen pro správce a nyní je přestavěn na rekreační chalupu (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Židovský hřbitov Rabí

Hřbitov byl založen před rokem 1724 na svahu hradního vrchu v těsné blízkosti hradeb hradu Rabí. Většina náhrobních kamenů je z bílého vápence, nerostu typického pro tento kraj (OBŮRKOVÁ, 2008). Dochováno je kolem 120 náhrobků a vstupní brána s kamenným portálem datovaným rokem 1883 (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Synagoga a židovský hřbitov Slatina

Synagoga byla postavena v 50. letech 19. století v prostém klasicistním slohu jako náhrada za starší dřevěnou synagogu z 18. století, zbořenou po roce 1850. Budova je rozdělena na dvě části, kdy v jedné části budovy byl modlitební sál a v druhé školní třída, byt kantora a pekárna macesů. Bohoslužebným účelům sloužila do roku 1912. Za první světové války do ní byli nastěhováni váleční uprchlíci z Haliče. Roku 1919 byla prodána a sloužila jako obchod a stodola. Po druhé světové válce byla opuštěna a od roku 1965 ji využívalo zemědělské družstvo. Po prodeji soukromým vlastníkům byla v roce 1983 zrekonstruována do původní podoby .

Židovský hřbitov byl založen asi ve druhé polovině 17. století. U vchodu v jihovýchodním koutě hřbitova je dochován žulový portál. Na ploše 1 061 m² je asi 172 náhrobků z let 1755-1937, mezi nimiž je řada cenných barokních a klasicistních stél¹⁴ (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

Židovská hospoda Chlístov

Židovský kupecký dům s hospodou čp. 38/39 v severní části obce je dochován v původní a velice pěkné podobě (další židovské domy byly rozptýleny po celé obci mezi domy křesťanů a synagoga z roku 1834 byla zbořena v letech 1965-1966) (FRÝDA, 2008).

¹⁴ Pro široký pás hřbitovů západních a jižních Čech jsou charakteristické menší žulové rustikálně zpracované stély, ozdobené nejčastěji vegetativním nebo geometrickým ornamentem. Kromě těchto motivů zaujmou návštěvníka hřbitovů na náhrobcích kohanitů žehnající dlaně nebo levitské soupravy-konvice, často postavená na podnose. Mezi nejunikátnější náhrobky předemancipačního období, tj. před rokem 1850, pak patří ty, na nichž jsou zobrazeny lidské postavy. Zpravidla jde o hroby mladých neprovdaných dívek. Takový můžeme vidět ve Švihově (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

5. Návrh na zviditelnění a propagaci kulturního dědictví židovské komunity na Klatovsku

Naučná stezka Židovské památky Klatovska

Tato naučná stezka nás zavede na místa, kde najdeme pozůstatky židovské kultury. Rozdělena je na pět okruhů tak, abychom každý mohli absolvovat jako jednodenní výlet za poznáním. Současně nás trasy provedou krásnou šumavskou krajinou, malými obcemi, městečky i městy klatovského okresu. Poznávání židovských památek v sobě navíc skrývá určité tajemno, zvláštní příchuť objevování neznámého.

V každém městě nebo obci, kterými stezka prochází, bychom měli najít ukazatel, kudy se k židovským památkám vydat a u jednotlivých památek by měla být informační tabule, obsahující alespoň stručné údaje nebo zajímavosti, vztahující se ke konkrétní památce. Zároveň bude na každé zastávce popsán celý okruh, vyznačeny vzdálenosti k dalšímu místu, včetně označení, na která místa je možno dopravit se vlakem.

Foto 2: Rabí (31.7. 2010)

Foto 3: Švihov (9.2. 2011)

Mapa židovských památek na Klatovsku

Zdroj: <http://www.hartmanice.cz/cz/synagogy-v-regionu/> (30.8.2010)

První trasa naučné stezky Klatovy-Švihov-Kdyně-Loučim-Dlažov-Klatovy

Tab. 3 – Cyklotrasa s možností dojezdu vlakem

Zastávka	Počet km	Časová náročnost	Dostupnost vlakem (na trase)	Počet km	Časová náročnost	Poznámka
Klatovy						výchozí zastávka
Švihov	14,5	0:50	Klatovy-Plzeň hl.n.	10	0:11	bez přestupů
Kdyně	28	1:33	Klatovy-Domažlice	28	0:36	bez přestupů
Loučim	9,3	0:31	Domažlice-Klatovy	9	0:11	bez přestupů
Dlažov	6,8	0:25	-	-	-	vlakové spojení není
Klatovy	13,8	0:46	Domažlice-Klatovy	19	0:25	ze zastávky Loučim, cílová zastávka
CELKEM	72,4	4:05		66	1:23	spojení pro cestující s kolem

Zdroj: <http://www.mapy.cz/> a <http://www.cd.cz/spojeni/conn.aspx> (13.2. 2011)

Klatovy - židovský hřbitov a synagoga

Židovský hřbitov najdeme severně od středu města, v těsné blízkosti městského křesťanského hřbitova sv. Jakuba. Je uzamčen, klíč je možno si půjčit ve služebně městské policie na Náměstí Míru. Synagoga, přestavěná na fitness, je přístupná přes dvůr prodejny u podchodu pod Plzeňskou ulicí. Zajímavý pohled na část budovy se zachovalými prvky výzdoby fasády a desaterem se nám naskytne ze dvora bývalého rabínského domu č. 42/1 v ulici Čs. Legií. U křesťanského hřbitova, na Pražském předměstí (U Košile) nalezneme dnes už jen torzo bývalé textilní továrny (čp. 39/II), která se jmenovala První klatovská továrna na límce, manžety a košile, bratři Wienerové. Pamětní desku obětem holocaustu najdeme na nábřeží Kpt. Nálepky na budově SPŠ Klatovy, vpravo od hlavního vchodu do budovy školy.

Švihov - starý a nový židovský hřbitov, bývalá židovská ulice

Starý, velice cenný židovský hřbitov najdeme 600 m jihovýchodně od náměstí při cestě ke křesťanskému hřbitovu a nový asi jen 150 m odtud, na opačné straně železniční tratě Plzeň-Klatovy. Vzpomínkou na židovské obyvatele Švihova je seznam třinácti Židů odtransportovaných do Terezínského ghetta a následně do koncentračního tábora Osvětim, umístěný před vstupní branou na starý hřbitov. Přežily pouze dvě ženy, Beatrice Klementová, která se po válce vrátila do Švihova a následně odešla do Kanady a Věra

Klementová, která zůstala v Čechách. Židovské domky, převážně v přestavbách, lemují dnešní Vrchlického, dříve takzvanou židovskou ulici. V přízemí Městského úřadu Švihov najdeme na jedné z informačních tabulí údaje o historii židovského osídlení, informace o synagoze a židovských hřbitovech ve Švihově. Připojeny jsou i fotografie dnes již neexistující synagogy.

Kdyně - synagoga

Budova synagogy se nachází v Masarykově ulici čp. 12, nedaleko od náměstí. Zachovala si svou původní podobu, a to jí dodává mimořádnou kulturně-historickou hodnotu. Hlavní sál je dnes využíván k různým kulturním akcím, zejména koncertům. Je to jediná stavební památka na židovské osídlení města. Jinou stopu po židovském osídlení Kdyně nenajdeme. Zbytky malé židovské čtvrti při západní straně Americké ul. (vybíhající ze severozápadního rohu náměstí) byly zbořeny v roce 1979 a na jejím místě vyrostly panelové domy. Hřbitov zde neexistoval vůbec, zemřelí byli pohřbíváni na židovském hřbitově v Loučimi.

Prohlídku synagogy můžeme začít v klenuté sklepní místnosti, kde se zachovala rituální lázeň – mikve, napájená pramenem čisté vody. Dochovalo se také dvojité schodiště, takzvané špinavé a čisté, pro příchod do lázně a odchod z ní. Jedno je zazděno a druhé se používá dosud. V hlavním sále se zachovala část vnitřního vybavení, dřevěný svatostánek aron ha-kodeš¹⁵ a synagogální lavice. Původní výmalbu stěn a kleneb, dílo domažlického malíře Amerlinga, můžeme obdivovat ze zachované ženské galerie v prvním patře. V prostorách vstupu na ženskou galerii je umístěna expozice, která zahrnuje dobové fotografie a předměty používané Židy při bohoslužbách. Můžeme si zde také přečíst příběh zachráněného kdynského židovského lékaře MUDr. Leo Hartmana, kterého ukrývala během války rodina Fleischmannů na Podzámčí čp. 28¹⁶.

¹⁵ Aron ha-kodeš – schránka na Tóru v podobě ozdobné skříně umístěná u východní stěny synagogy (ROZKOŠNÁ, JAKUBEC, 2004).

¹⁶ Život za život: Můj otec Jan Fleischmann doktora Hartmana osobně neznal, ale pak se moje matka těžce rozstala a doktor ji léčil a zachránil jí život. Otec věděl, že je žid, tak místo poděkování mu řekl: Až budete něco potřebovat, tak přijďte a já vám pomohu. Doktor přišel koncem listopadu a řekl: Pane Fleischmanne, já jdu za týden do transportu. A táta mu odpověděl: Pojedete jen do Spáňova a pak půjdete pěšky do Slupného, to je les pod Podzámčím, a tam pro vás má žena přijde. Od toho dne byl u nás dva a půl roku. Jeho úkryt byl jeden malý, jeden velký pokoj, v době nebezpečí byl pod podlahou. Byl u nás až do konce války, a když odcházel, tak se táty zeptal: Jeníku, co jsem vám dlužen? A táta odpověděl: To se penězi zaplatit nedá, ale je to život za život... (Přepis zápisu paní Jankovcové-Fleischmannové - z expozice v kdynské synagoze, 2010).

Loučim - židovský hřbitov

Putování můžeme začít z centra obce, kde nás směrovka navede severovýchodně od Loučimi. Za posledním domem obce odbočíme vlevo na polní cestu a po ní dojdeme až na okraj lesa na úbočí kopce Jasanka. Po pár metrech již zahlédneme hřbitovní zeď. Hřbitov je částečně nově opraven. Při zpáteční cestě se nám naskytne krásný pohled na horské pásmo Šumavy.

Dlažov - synagoga a židovský dům

Synagoga čp. 17 se nachází na východní straně obce u hlavní ulice. V budově byla po válce pošta a po radikální přestavbě v letech 1956-1960 zde sídlil obecní úřad. Do roku 1980 se ve sklepě nacházelo zařízení pekárny macesů. V její těsné blízkosti nás upoutá rekonstruovaný bývalý židovský dům čp. 72, ve kterém, dle vyprávění místního obyvatele, žil bohatý žid, který zahynul při zkáze Titaniku.

Druhá trasa naučné stezky Klatovy-Janovice-Nýrsko-Dešenice-Strážov-Klatovy

Tab. 4 – Cyklotrasa s možností dojezdu vlakem

Zastávka	Počet km	Časová náročnost	Dostupnost vlakem (na trase)	Počet km	Časová náročnost	Poznámka
Klatovy						výchozí zastávka
Janovice nad Úhlavou	12,4	0:41	Klatovy-Železná Ruda	8	0:08	bez přestupů
Nýrsko	10,6	0:35	Klatovy-Železná Ruda	7	0:08	bez přestupů
Dešenice	4,2	0:14	Klatovy-Železná Ruda	4	0:05	bez přestupů
Strážov	9,8	0:33	-	-	-	vlakové spojení není
Klatovy	19,3	1:04	Železná Ruda-Klatovy	19	0:29	ze zastávky Dešenice, cílová zastávka
CELKEM	56,3	3:07		38	0:50	spojení pro cestující s kolem

Zdroj: <http://www.mapy.cz/> a <http://www.cd.cz/spojeni/conn.aspx> (13.2. 2011)

Janovice nad Úhlavou - synagoga a židovský hřbitov

Synagogu najdeme v dnešní Klenovské ulici, čp. 190, nyní slouží jako hasičská zbrojnice. Exteriér budovy je po přestavbě zcela změněn, ale uvnitř je dochována původní výzdoba klenby hlavního modlitebního sálu a arkády ženské galerie. Hřbitov se nachází vlevo při silnici směrem na Nýrsko na pahorku nad areálem bývalých kasáren a vede k němu polní cesta. Smutnou stopu zde zanechala posádka janovických kasáren, která si vedle hřbitova zbudovala palebné postavení a za terče měla i náhrobky.

Nýrsko - ghetto a židovský hřbitov

Vstup do někdejšího ghetta tvoří dnešní Rybářská ulice. Většina domů byla po druhé světové válce zbořena, šest z nich se scelilo do tří budov, mezi nimi čp. 136 - bývalá škola s rabinátem. Hřbitov leží asi kilometr za městem při silnici směrem na Železnou Rudu. Na okraji zarostlého kopečku zahlédneme hřbitovní zeď. Hřbitov je uzamčen, ale klíč ochotně půjčí v restauraci Zemanka při silnici asi o 300 metrů dále. Po prohlídce hřbitova můžeme v centru městečka navštívit Muzeum královský hvozd, které založil a s několika nadšenci provozuje pan Karel Velkoborský, klatovský rodák, žijící v Nýrsku. Ten, kdo se zajímá o židovské památky si s panem Velkoborským jistě rád popovídá, protože tento činorodý muž se kromě práce v muzeu věnuje údržbě židovských hřbitovů v celém okrese.

Dešenice - synagoga

Budovu bývalé synagogy najdeme u hlavní silnice v západní části obce. Je přestavěna na obytný dům.

Strážov - ghetto a židovský hřbitov

Židovské ghetto bývalo v severozápadní části městečka za hradbami středověkého opevnění. Později se této části neoficiálně říkalo Židovská ulice. Židovským majitelům patřily domy čp. 180 až čp.199, většinu z nich můžeme v různých přestavbách dodnes vidět. Dobový zdroj zmiňuje i jména zdejších židovských rodin – Stadler, Singer, Bruml, Bloch a další. V proluce mezi domy čp. 187 a čp. 189 stávala synagoga. Dochovaný jednopatrový dům čp.189 býval školou židovské náboženské obce. V přízemí byl, podle tehdejších zvyklostí, byt rabína a v patře učebna. Mimo ghetto, u domu čp. 25, můžeme vidět budovu rituální židovské lázně – mikve, kterou současní majitelé využívají jako chlívky.

Hřbitov je ukrytý v lese asi 1,5 km od městečka. Abychom jej objevili, musíme se vydat cestou na Lukavici, za benzinovou pumpou odbočíme u křížku doprava na polní cestu, mineme soustavu rybníčků a pak stoupáme do kopce podél lipové aleje. Původní cesta lemovaná lipami je už zarostlá a neprůchodná. Na konci aleje již uvidíme po levé straně hřbitovní zeď a opravenou vstupní branku. Celý hřbitov byl v nedávné době rekonstruován.

Třetí trasa naučné stezky Klatovy-Chlístov-Běšiny-Velhartice-Kolinec-Klatovy

Tab. 5 – Cyklotrasa s možností dojezdu vlakem

Zastávka	Počet km	Časová náročnost	Dostupnost vlakem (na trase)	Počet km	Časová náročnost	Poznámka
Klatovy						výchozí zastávka
Chlístov	12,7	0:49	-	-	-	vlakové spojení není
Běšiny	8,9	0:30	Klatovy-Horažďovice předm.	12	0:19	bez přestupů
Velhartice	8,4	0:28	Klatovy-Horažďovice předm.	6	0:08	zastávka Nemilkov (2,8 km do Velhartic)
Kolinec	6,8	0:23	Klatovy-Horažďovice předm.	10	0:13	bez přestupů
Klatovy	19,5	1:12	Horažďovice předm.-Klatovy	28	0:35	cílová zastávka
CELKEM	56,3	3:22		56	1:15	spojení pro cestující s kolem

Zdroj: <http://www.mapy.cz/> a <http://www.cd.cz/spojeni/conn.aspx> (13.2. 2011)

Chlístov - židovská hospoda a židovský hřbitov

Dům čp. 38, kde bývala židovská hospoda, stojí po pravé straně silnice, kterou přijíždíme do obce od Klatov. Zachoval se v původní, velice pěkné podobě. Odtud se vydáme pěšky k židovskému hřbitovu. Uprostřed vsi odbočíme ze silnice vlevo a mezi domky dojdeme na začátek lesní cesty, po které pomalu stoupáme až na úbočí kopce nad obcí. Asi po kilometru cesty se mezi stromy po levé straně objeví zbytky hřbitovní zdi. Hřbitov je neudržovaný, smutný. Památku zemřelých můžeme uctít alespoň přineseným

kamínkem, který položíme na náhrobek. Lidová židovská tradice říká, že lépe je dostávat květiny zaživa a kameny po smrti, nežli naopak...

Běšiny - památník obětem transportu v roce 1945

Na obecním hřbitově v Běšinech je pohřbeno 42 obětí transportu vězňů z koncentračního tábora, který v dubnu 1945 stál poblíž běšinské železniční stanice.

Velhartice - synagoga a židovský hřbitov

Budovu bývalé synagogy najdeme asi 100 m jižně od náměstí. Dnes je využívána jako hasičská zbrojnice a po radikální přestavbě nezůstalo z jejího původního rázu prakticky nic zachováno. Ani pamětní deska, umístěná mezi vraty garáží, neupomíná na minulost budovy, ale připomíná 100. výročí založení zdejšího hasičského sboru.

K židovskému hřbitovu dojdeme asi po kilometru chůze z Velhartic směrem k osadě Zahálka. Hřbitov ukrytý v lese zvaném Kouklovna je obehnan vysokou kamennou zdí a vchod je osazen novými dřevěnými vraty. Vrata jsou zamčená, pro klíč musíme ještě asi 100 m dále, do bývalého mlýna. Uprostřed hřbitova je umístěn památníček se jmény místních židovských obětí z období války.

Kolinec - ghetto a židovský hřbitov

Podle pověsti je kolinecký židovský hřbitov nejstarší ze hřbitovů na Klatovsku. Další prvenství získává svou polohou, rozprostírá se, ze všech hřbitovů naučné stezky, na bezesporu nejprudším svahu. Vyjíméčné je také dochování poměrně velkého torza márnice, kde členové pohřebního spolku připravovali tělo zemřelého k pohřbu. Hřbitov leží asi 300 m jihovýchodně od náměstíčka, za areálem základní školy, nad silnicí do Hrádku.

Čtvrtá trasa naučné stezky

Sušice-Dlouhá Ves-Hartmanice-Dobrá Voda- Podmokly-Sušice

Tab. 6 – Cyklotrasa s možností dojezdu autobusem (vlakové spojení není)

Zastávka	Počet km	Časová náročnost	Dostupnost autobusem (na trase)	Počet km	Časová náročnost	Poznámka
Sušice						výchozí zastávka
Dlouhá Ves	4,9	0:16	Sušice nábřeží-Dlouhá Ves	5	0:05	bez přestupů
Hartmanice	6,4	0:21	Sušice nábřeží-Hartmanice	13	0:20	z Dlouhé Vsi spojení s přestupem v Sušici
Dobrá Voda	9,3	0:31	Sušice nábřeží-Dobrá Voda	3	0:04	bez přestupů
Podmokly	22,2	1:19	-	-	-	autobusové spojení není
Sušice	7,9	0:28	Dobrá voda-Sušice nábřeží	16	0:27	cílová zastávka
CELKEM	50,7	2:55		37	0:56	

Zdroj: <http://www.mapy.cz/> a <http://jizdnirady.idnes.cz/vlakyautobusy/spojeni/> (13.2.2011)

Sušice - ghetto, starý a nový židovský hřbitov

Uzavřené ghetto stávalo v dnešní Vodní ulici. Bývala zde i synagoga, ta byla zbořena v roce 1963 a dnes toto místo neupomíná žádný památníček ani deska. Informace o někdejší židovské komunitě ve městě si můžeme přečíst na instalovaném panelu v hale radnice.

Starý hřbitov objevíme v ulici Příkopy, asi 200 m jižně od Vodní ulice. Je vklíněn do městských hradeb, které ho zcela zakrývají. Až když projdeme vstupním portálem a vystoupíme asi po třech schůdcích ke kované brance, otevře se pohled na celý, pěkně opravený hřbitov. Branka je uzamčena, klíč je možno vypůjčit si na městském úřadě.

Nový hřbitov je také uzamčen, klíč půjčují v hotelu Gabreta nebo v domě čp.1098, sousedícím se hřbitovem, který dříve sloužil jako domek pro správce a jako márnice. K novému hřbitovu se vydáme ulicí směrem na Volšovy, mezi panelovými domy odbočíme vpravo do Kříčkovy ulice a pokračujeme asi 200 m do mírného kopce, kde již uvidíme hřbitovní zeď a bránu.

Dlouhá Ves - židovský hřbitov

Také v Dlouhé Vsi chybí jakékoliv označení, kde židovský hřbitov leží. Kousek od kostela sv. Petra a Pavla musíme nejprve najít budovu základní školy, před ní odbočíme vlevo a pokračujeme cestou mezi rodinnými domky, pak zabočíme vpravo, projdeme kolem dětského hřiště a po polní cestě pokračujeme asi 300 metrů. Za německé okupace byl hřbitov nacisty zdevastován, starší stély byly vytrhány a odvezeny, mladší z kvalitních materiálů byly rozkradeny a tak se dochovaly jen vyjíměčně. Po roce 1945 byl hřbitov částečně obnoven, nalezené starší stély byly vráceny (těžko však na svá původní místa). Dnes zde najdeme asi jen padesát náhrobků barokního a klasicistního typu. Ohradní zeď je částečně dochována na západní straně pozemku, jinde jen ve zbytcích. V místě synagogy dnes stojí nová zástavba domu čp.83.

Hartmanice - synagoga a židovský hřbitov

Pečlivě opravená hartmanická synagoga je ozdobou města a také cílem mnoha zájezdů. Najdeme ji v kopci, při příjezdu od Sušice, asi 150 m od náměstí. Spolu se synagogou v Kdyni to jsou jediné dvě synagogy z několika desítek bývalých synagog a modliteben regionu, které majitelé většinou s výraznou podporou města zrekonstruovali do původní podoby. Synagoga je tak znovu slavnostně vystrojena a připravena vyprávět příběh svůj, i příběhy lidí jejichž osudy se jí vryly do paměti. V místech, které sloužily jako sklad pneumatik a kam chodili Hartmaničtí hrát ping-pong dnes můžeme obdivovat nejen některé originální stavební prvky synagogy, jako jsou dřevěné výplně kruhových oken ve tvaru osmicípé hvězdy, ale také nás zaujmou expozice zabývající se historií spolužití Čechů, Němců a Židů na Šumavě, dějinami hartmanické náboženské obce i synagogy nebo zmizelými šumavskými vesnicemi po roce 1948. Poslechnout si můžeme audio snímky s vyprávěním paní Evy Erbenové, která přežila pochod smrti nebo příběh nejznámější hartmanické rodiny Blochů, jejichž dům čp. 1, zvaný Blochák se nachází jen několik metrů od synagogy. Cestou do Hartmanic se můžeme zastavit v Chlumu, kde rodina Blochových provozovala továrnu na výrobu staniolu a která stojí dodnes.

Zbytky židovského hřbitova najdeme po pravé straně silnice z Hartmanic do Nového Městečka, před rozcestím do Palvinova, kde je na konci zalesněného úseku odbočka vpravo a pak už jen necelých 100 m. Hřbitov je bohužel zdevastovaný a v lesním porostu jen těžko identifikovatelný. V roce 1938 byly náhrobky ze hřbitova odvezeny a použity údajně ke stavbě silnice v Kundraticích. Čtrnáct dní před koncem války prošel

Hartmanicemi transport asi 500 polských, maďarských a československých Židovek, nazývaný Pochod smrti. Zubožené ženy byly hnány z města Helmbrechts přes mrazivou Šumavu do Volar, kde se osvobození americkou armádou dočkalo jen několik desítek z nich. Jednu noc strávily ženy na statku v Horním Krušci, kde jich 12 zemřelo. Druhý den (29.4. 1945) byly pochovány na hartmanickém židovském hřbitově do společného hrobu. Tuto událost připomíná dřevěný památníček v podobě tradičního šumavského umrlčího prkna.

Dobrá Voda - Muzeum Dr. Šimona Adlera

Muzeum najdeme v osadě Dobrá Voda, 2 km nad Hartmanicemi, směrem na Železnou Rudu. Bylo zřízeno v rodném domě Šimona Adlera, který vlastnil jeho otec Wilhelm (židovský obchodník). Slavnostní otevření se konalo 9.7. 1997.

Postupně procházíme celý prostor domu. V první místnosti jsou vystaveny především předměty dokumentující každodenní život Židů na Šumavě v době, kdy zde své dětství a školní léta prožíval i Šimon Adler, tedy na přelomu 19. a 20. století. Prohlédnout si můžeme také židovské sakrální předměty. V další místnosti nás zaujmou informace o životě a práci potomků Šimona Adlera, synů Matytiahu a Sinaje. Můžeme si zde přečíst dopisy Sinaje a jeho přítele, staršího vězně Aloise Holuba, který mu pomohl přežít útrapy koncentračních táborů. Expozice má samostatnou část, která se věnuje práci, životu a osudu PhDr. Šimona Adlera. V muzeu je dále na závěsných panelech vystaven seznam zaniklých židovských obcí doplněný fotodokumentací. Součástí muzea je i rekonstrukce původní košer porážky, interiéru pošumavské hospody a interiéru židovské světničky z přelomu 19. a 20.století. Část výstavních prostor je věnována historii Hartmanic a okolí, včetně ukázek tradičních šumavských řemesel.

V těsné blízkosti muzea se nachází kostel sv. Vintíře s jedinečným skleněným oltářem a pavilonek ochraňující studánku s pramenem léčivé vody. Z tohoto pramene se můžeme, zvláště za teplých letních dnů, osvěžit a vystoupat na kopec nad Dobrou Vodou, kde se nám naskytne nádherný výhled na pošumavskou krajinu.

Podmokly - synagoga a hřbitov

Synagoga byla postavena na severním okraji obce, dům má číslo popisné 55. Některé stavební prvky jsou zachovány i po přestavbě synagogy na obytný dům. Přímo proti budově bývalé synagogy stojí funkční žulová kašna s ledovou pitnou vodou. K prameni se váže místní pověst, která vypráví o Židech, prchajících před jakýmsi

pogromem. Ti vezli s sebou i na smrt nemocného rabína, který zapřísahal obyvatele Podmokel, aby dovolili Židům se zde usadit a pokud se tak stane, poplyne z toho obci jen užitek. Poté vydechl naposledy. Když místní povolili Židům v obci pobývat, vytryskl v místě rabínova skonu pramen křišťálově čisté vody a obyvatelé Podmokel již nemuseli docházet pro nezávadnou vodu až do vzdálené lesní studánky. Tolik praví pověst. O tom, že voda tryskající z kašny je opravdu dobrá, se můžeme přesvědčit sami a osvěžit se před hledáním podmokelského židovského hřbitova.

Hřbitov se rozprostírá na svahu asi 750 m severozápadně od obce, nad objektem kravína. Přístupová cesta se stala součástí pastviny, musíme proto přelézt ohradníky, projít kolem pasoucího se dobytka a pak mezi stromy zahlédneme torzo márnice, které tvoří průchod na židovský hřbitov s jedinečnou atmosférou. Mezi břízkami stojí asi třicet náhrobků a mnoho dalších leží povaleno k zemi.

Pátá trasa naučné stezky Horažďovice-Slatina-Rabí-Horažďovice

Tab. 7 – Cyklotrasa s možností dojezdu vlakem

Zastávka	Počet km	Časová náročnost	Dostupnost vlakem (na trase)	Počet km	Časová náročnost	Poznámka
Horažďovice						výchozí zastávka
Slatina	11,8	0:39	-	-	-	vlakové spojení není
Rabí	25,9	1:26	Horažďovice předm.-Klatovy	10	0:12	zastávka Žichovice (2,7 km do Rabí)
Horažďovice	9,7	0:32	Klatovy-Horažďovice předm.	10	0:13	cílová zastávka
CELKEM	47,4	2:37		20	0:25	Spojení pro cestující s kolem

Zdroj: <http://www.mapy.cz/> a <http://www.cd.cz/spojeni/conn.aspx> (13.2. 2011)

Horažďovice - ghetto, starý a nový židovský hřbitov

Prácheňskou ulici, kde bývalo ghetto, najdeme východně od náměstí. Na dvoupatrovém obytném domě čp. 885 je umístěna pamětní deska připomínající, že na tomto místě stála do roku 1980 synagoga. Společně s bouráním synagogy byl zlikvidován

i přilehlý starý židovský hřbitov a náhrobky byly převezeny na nový hřbitov. Na bývalé hřbitovní ploše je nyní trávník s vysazenými mladými javory.

Nový židovský hřbitov se rozprostírá na kopci Loreta, asi 1 km severně nad městem, v blízkosti vodárny. Je uzamčen. Klíč si můžeme půjčit v informačním středisku nebo v kanceláři městského úřadu, případně v rodinném domě, který stojí proti hřbitovní bráně. V západní části hřbitova se dochoval hrobnický dům, dnes přestavěný na rekreační domek. Asi dvě třetiny plochy hřbitova zůstaly volné, před nejnovějšími hroby je umístěn památník obětí nacismu.

V těsné blízkosti hřbitova se staví nové rodinné domy a je nepochopitelné, že kamenná obvodová zeď hřbitova je v několika místech rozbořena a hřbitovní prostor slouží jako skladiště stavebního materiálu.

Slatina - synagoga a židovský hřbitov

Uprostřed malé obce se nedá přehlédnout velká a krásně opravená budova synagogy. Zásahu na tom mají soukromí vlastníci, kteří zničenou budovu, využívanou v té době jako skladiště hnojiv, v roce 1975 odkoupili od tehdejšího vlastníka JZD Svěradice a přestavěli ji podle původních plánů do dnešní podoby. Z vnitřního vybavení se bohužel nic nedochovalo, dům je využíván majiteli k rekreaci, ale vnější ráz je synagoze navrácen. O historii židovské komunity v obci si můžeme přečíst přímo na návsi na informační tabuli umístěné proti synagoze.

Hřbitov je ukrytý v lese při silnici vedoucí do Chanovic, asi 1 km severně od slatinské návsi. Cesta stoupá kolem provozovny kamenolomu, na vrcholku stoupání musíme odbočit vlevo na volné prostranství a odtud vede pěšina mírně z kopce asi 50 m k brance hřbitova. Také tady najdeme základní informace o rozloze hřbitova, o stáří dochovaných náhrobků a době působení židovské obce ve Slatině.

Rabí - synagoga, ghetto a židovský hřbitov

Hřbitov najdeme snadno díky ukazateli na rozcestí pod hradem. Rozprostírá se na jižní straně hradního areálu, ve stráni nad silnicí vedoucí od Sušice. Za vstupním portálem, který nese letopočet 1883, uvidíme stély zhotovené většinou z místního bílého vápence. V ulici cestou ke hřbitovu budeme míjet i bývalou synagogu, která je dnes přestavěna k obytným účelům. Dům čp.102 si částečně zachoval ráz synagogy, dochováno je i jedno synagogální okno.

6. ZÁVĚR

Snad žádný národ neprošel za dobu své existence tak složitým vývojem, jako Židé. Tisícileté upírání historického nároku na vlast i na život v jiných zemích, pronásledování i pogromy, vyvrcholilo nedávným úsilím hitlerovského Německa o vyhlazení Židů. Ale také málokterý národ si zachoval tak velkou životaschopnost, vrozený pocit své příslušnosti, schopnost uplatnění se nejen ve své vlasti, ale kdekoli jinde ve světě. Proto studiu židovského osídlení byla věnována značná pozornost. Určitým nedostatkem dosavadního studia bylo to, že se většinou omezilo na města a opomíjené zůstaly menší obce a vesnice. V okolí Klatov narážíme doslova na každém rohu na židovské památky. Tento národ po staletí vytvářel specifickou kulturu, jejíž krásu a rozmanitost si dosud mnozí z nás neuvědomujeme.

Zmapováním židovského osídlení na Klatovsku a jeho dnešních pozůstatků z hlediska demografického a sociokulturního se snažím ve své práci zviditelnit a propagovat kulturní dědictví židovské komunity v tomto kraji. V teoretické části jsem zpracovala informace z publikací a knih zabývajících se historií i současností židovských památek, ale i spolužitím Čechů a Židů v oblasti Klatovska a Šumavy. V první části práce popisují vývoj židovského osídlení v českých zemích a také stručný vývoj přímo na Klatovsku. Ze zjištěných informací vyplývá, že se zde židovské osídlení po 2. světové válce již prakticky neobnovilo. Z počtu 1269 odvečených židovských obyvatel Klatovska v období 2. světové války přežilo pouze 69 z nich. V další části seznamuji s představiteli hospodářského a kulturního života, kteří byli židovského původu a mají vztah k danému regionu. Mezi nejvýznamnější představitele patří především rodina Adlerů, která žila v oblasti Šumavy po několik staletí. Bratři Matytiahu a Sinaj Adlerovi významně přispěli k otevření muzea roku 1997 v rodném domě jejich otce rabína Šimona Adlera v osadě Dobrá Voda. Pozornost dále věnuji odlišnému způsobu života, svátkům, tradicím a rituálům židovské minority.

V praktické části představuji mnou vytvořený soupis dochovaných, zrekonstruovaných i zničených a zchátralých židovských památek. Seznam zahrnuje synagogy, zbytky ghatt a především židovské hřbitovy, kterých se dochovalo nejvíce. Jako nejlépe udržované hřbitovy hodnotím klatovský, velhartický, židovský hřbitov v Rabí, starý a nový hřbitov v Sušici a ve Švihově. Naopak neudržované jsou židovské hřbitovy v menších obcích, které se o ně prakticky nestarají. Přes svou zanedbanost a opuštěnost,

a možná snad i proto, mají tyto hřbitovy svůj půvab, zvláštní kouzlo a originalitu. Patří mezi ně především hřbitovy v Chlístově, Slatině, Podmoklech a Kolinci. Většina synagog a ghatt klatovského kraje v poválečném období postupně zmizela a ustoupila nové zástavbě. Několik z nich se dochovalo v přestavbách a část v zchátralém stavu. Vzácnou možností prohlídky interiéru a židovských sakrálních předmětů nabízí synagogy v Hartmanicích a ve Kdyni. Jsou to jediné dvě synagogy z několika desítek bývalých synagog a modliteben regionu, které se podařilo zachránit a zrekonstruovat. Obě navíc lákají k návštěvě díky pořádání přednášek, besed a koncertních vystoupení.

V poslední kapitole praktické části představuji vytvořenou naučnou stezku, která se skládá z pěti tras. Vytvoření naučné stezky, která nás zavede k jednotlivým místům s pozůstatky židovské kultury, jsem věnovala značnou pozornost. U každé zastávky uvádím podrobný popis, jak se k místu dostaneme, jaké zajímavosti můžeme vidět, dále počty kilometrů mezi jednotlivými zastávkami, časovou náročnost a možnost vlakového nebo autobusového spojení.

Práce je připomínkou zaniklé židovské minority. Je na nás, abychom vzali na sebe povinnost uchování kulturního dědictví budoucím generacím lidské společnosti. Příkladem je práce pana Karla Velkoborského, který pečuje o židovské hřbitovy v kraji a přináší tím pietní úctu za všechny ty, kteří už přijít nemohou. Také synagogu ve Kdyni se podařilo zachránit před přestavbou na pivnici díky městu Kdyni, které ji odkoupilo od soukromého vlastníka a nechalo zrekonstruovat. Synagogu v Hartmanicích dělilo od zániku jen pár chvil. Dírami ve střeše do svatostánku přšelo a hrozilo jeho zřícení. Záchrana přišla od Občanského sdružení Památník Hartmanice, které v roce 2002 založil pan Michal Klíma s cílem zrekonstruovat synagogu do podoby, která by se co nejvíce blížila původnímu projektu. Synagogu ve Slatině, která sloužila jako sklad, tehdejší vlastník JZD Svěradice prodal soukromým vlastníkům, kteří ji v roce 1983 obnovili do původní podoby. To jsou příklady jak židovské památky zachránit před chátráním a postupným zánikem a všem těmto jednotlivcům, organizacím, obcím i městům, kterým není osud těchto památek lhostejný, patří poděkování za jejich přínosnou činnost za uchování a propagaci kulturního dědictví židovské komunity na Klatovsku.

7. SEZNAM LITERATURY

Odborná literatura

ASCHENBRENNER, V. a kol. (2010): *Klatovy: historie/kultura/lidé*. 1. vyd., Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 591, ISBN 978-80-7422-018-0

BRŮCHOVÁ, T. (2007): *Identita versus integrita I: Soužití Čechů, Němců a Židů v oblasti Šumavy a Českého lesa – Průvodce expozicí v Horské synagoze v Hartmanicích*. Plzeň, Grafia, 2007, s. 192, ISBN 978-80-87046-12-8

EHL, P., PAŘÍK, A., FIEDLER, J. (1991): *Staré židovské hřbitovy Čech a Moravy*. Praha, Paseka, 1991, s. 168

FRÝDA, P. (2008): *Zaniklé obce a objekty po roce 1948*. [2.8. 2010]

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&typ=155>

OBŮRKOVÁ, E. (2008): *Kam na Šumavě*. 2. vyd., Brno, Computer Press, 2008, s. 144, ISBN 978-80-251-2055-2

PATOČKA, J. - HEŘMANOVÁ, E. (2008): *Lokální a regionální kultura v České republice: Kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. 1. vyd., Praha, ASPI, 2008, s. 200, ISBN 978-80-7357-347-8

PLESINGER, T. (2009): *Židovské hřbitovy*. [2.8. 2010]

http://www.zidovskehřbitovy.cz/index.php?id_cat=1

ROZKOŠNÁ, B. - JAKUBEC, P. (2004): *Židovské památky Čech – Historie a památky židovského osídlení Čech*. 1. vyd., Brno, ERA group, 2004, s. 480, ISBN 80-86517-64-0

STRNAD, M. (2010): *Židé v dějinách města Klatov*. Klatovy, Typos, 2010, s. 288, ISBN 978-80-254-6411-3

ŠKŮROVÁ, D. – ŠKŮRA, F. (2009): *Židovské hřbitovy našeho kraje*. Nové Klatovsko, č. 48, 2009, s. 10 – 11

VAŇKÁTOVÁ, I. (2006): *Stručné dějiny nýrských židů*. [5.11. 2010]

<http://www.chewra.com/keshetnew/soubory/dokumenty/kat/0003600023.doc>

VÁŇOVÁ, L. - PROCHÁZKA, Z. (2000): *Klatovy město*. Domažlice, Nakladatelství Českého lesa, 2000, s. 216, ISBN 80-86125-18-1

Ostatní prameny

České dráhy, a.s.: <http://www.cd.cz/spojeni/conn.aspx> [13.2. 2011]

Český statistický úřad (ČSÚ) (2003): *Obyvatelstvo podle pohlaví a náboženského vyznání*.
<http://www.plzen.czso.cz/xp/edicniplan.nsf/p/13-3222-03> [7.8.2010]

HARTMANICE.CZ: <http://www.hartmanice.cz/cz/synagogy-v-regionu/> [30.8.2010]

Horská synagoga Hartmanice (2006): *Stálá expozice Spolužití Čechů, Němců a Židů na Šumavě*. (25.7. 2010)

IDOS Jízdní řády: <http://jizdnirady.idnes.cz/vlakyautobusy/spojeni/> [13.2. 2011]

MAPY.CZ: [13.2. 2011]

<http://www.mapy.cz/#mm=TTtTcP@x=130252800@y=135135232@z=5>

Muzeum Dr. Šimona Adlera v Dobré Vodě (1997): *Stálá expozice věnovaná kultuře a náboženství židovských obyvatel, práci, životu a osudům Šimona Adlera a jeho synů*. (18.9. 2010)

Synagoga Kdyně (2008): *Stálá expozice a malé muzeum dokumentující historii města Kdyně*. (28.8. 2010)

VELKOBORSKÝ, K. (2009): *Stará se o osmdesát židovských hřbitovů*. Nové Klatovsko, č. 48, 2009, s. 12

8. PŘÍLOHY

Foto 4: Synagoga v Klatovech – pohled ze dvora prodejny (12.8. 2010)

Foto 5: Synagoga v Klatovech – pohled ze dvora domu č. 42/1 (12.8. 2010)

Foto 6: Židovský hřbitov v Klatovech – starší stély v zadní části hřbitova (12.8. 2010)

Foto 7: Bývalá První klatovská továrna na límce, manžety a košile, bratři Wienerové na Pražském předměstí (U Košile) (12.8. 2010)

Foto 8: Starý židovský hřbitov ve Švihově – celkový pohled (16.8. 2010)

Foto 9: Starý židovský hřbitov ve Švihově – celkový pohled (16.8. 2010)

Foto 10: Nový židovský hřbitov ve Švihově – nevyužitá plocha hřbitova (16.8. 2010)

Foto 11: Synagoga ve Kdyni – exteriér (28.8. 2010)

Foto 12: Synagoga ve Kdyni – interiér – pohled na ženskou galérii (28.8. 2010)

Foto 13: Synagoga ve Kdyni – rituální lázeň mikve (28.8. 2010)

Foto 14: Synagoga v Dlačově (4.9. 2010)

Foto 15: Bývalý židovský dům čp. 72 v Dlačově (4.9. 2010)

Foto 16: Židovský hřbitov v Loučimi – pohled na starší stély (4.9. 2010)

Foto 17: Židovský hřbitov v Loučimi – hrob rodiny Schnurmacherů, vyvražděné v koncentračních táborech (4.9. 2010)

Foto 18: Synagoga v Janovicích nad Úhlavou – exteriér (28.8. 2010)

Foto 19: Synagoga v Janovicích nad Úhlavou – interiér – dochovaná část klenby (28.8.10)

Foto 20: Židovský hřbitov v Janovicích nad Úhlavou – poničené hroby (28.8. 2010)

Foto 21: Židovský hřbitov v Janovicích nad Úhlavou – stéla s motivem levitské konvice (28.8. 2010)

Foto 22: Židovský hřbitov v Nýrsku – hrob Wilhelma Ecksteina (21.8. 2010)

Foto 23: Synagoga v Dešenicích (21.8. 2010)

Foto 24: Budova mikve ve Strážově (21.8. 2010)

Foto 25: Židovský hřbitov ve Strážově – jeden ze vzácných náhrobků z vodou ohlazeného lomového kamene (21.8. 2010)

Foto 26: Bývalá židovská hospoda v Chlístově (17.7. 2010)

Foto 27: Židovský hřbitov v Chlístově – celkový pohled (17.7. 2010)

Foto 28: Památník obětem transportu z dubna 1945 v Běšinech (25.7. 2010)

Foto 29: Synagoga ve Velharticích (18.9. 2010)

Foto 30: Židovský hřbitov ve Velharticích – celkový pohled (18.9. 2010)

- Foto 31: Bývalé židovské ghetto v Kolinci – pohled od Ujčína (17.7. 2010)
- Foto 32: Židovský hřbitov v Kolinci – celkový pohled na strmý svah hřbitova (17.7. 2010)
- Foto 33: Židovský hřbitov v Kolinci – torzo márnice (17.7. 2010)
- Foto 34: Starý židovský hřbitov v Sušici – pohled přes vstupní branku (17.7. 2010)
- Foto 35: Starý židovský hřbitov v Sušici – starší stély (17.7. 2010)
- Foto 36: Nový židovský hřbitov v Sušici – novější náhrobky (17.7. 2010)
- Foto 37: Hrobnický dům čp. 1098 u nového židovského hřbitova v Sušici (18.9. 2010)
- Foto 38: Židovský hřbitov v Dlouhé Vsi (18.9. 2010)
- Foto 39: Židovský hřbitov v Hartmanicích – pomník 12 ženám z transportu smrti (18.9.10)
- Foto 40: Židovský hřbitov v Hartmanicích – celkový pohled na plochu hřbitova (18.9.10)
- Foto 41: Bývalá Blochův dům, zvaný Blochák v Hartmanicích (25.7.2010)
- Foto 42: Synagoga v Hartmanicích – exteriér (25.7. 2010)
- Foto 43: Synagoga v Hartmanicích – interiér – pohled z ženské galérie na aron ha-kodeš (25.7. 2010)
- Foto 44: Bývalá Blochova továrna na výrobu staniolu v Chlumu (18.9. 2010)
- Foto 45: Muzeum Dr. Šimona Adlera v Dobré Vodě (18.9. 2010)
- Foto 46: Synagoga v Podmoklech – pohled od kašny s pitnou vodou (17.7. 2010)
- Foto 47: Synagoga v Podmoklech – pohled na někdejší židovské ghetto (17.7. 2010)
- Foto 48: Židovský hřbitov v Podmoklech – celkový pohled (17.7. 2010)
- Foto 49: Židovský hřbitov v Podmoklech – torzo márnice (17.7. 2010)
- Foto 50: Pamětní deska připomínající místo, kde stála synagoga v Horažďovicích (31.7.10)
- Foto 51: Bývalé židovské ghetto v Horažďovicích – pohled z ulice Ševčíkova (31.7. 2010)
- Foto 52: Starý židovský hřbitov v Horažďovicích – celkový pohled (31.7. 2010)
- Foto 53: Nový židovský hřbitov v Horažďovicích – památník obětem holocaustu (31.7.10)
- Foto 54: Židovský hřbitov v Rabí – celkový pohled (31.7. 2010)
- Foto 55: Synagoga v Rabí – pohled na někdejší židovské ghetto (31.7. 2010)
- Foto 56: Synagoga ve Slatině (31.7. 2010)
- Foto 57: Židovský hřbitov ve Slatině – celkový pohled (31.7. 2010)
- Foto 58: Židovský hřbitov ve Slatině – pohled na vstupní bránu (31.7. 2010)¹⁷

¹⁷ Foto 2 – 58: Autoři: Naděžda Pláničková a Martin Babka (soukromý archiv).

Foto 4: Synagoga Klatovy

Foto 5: Synagoga Klatovy

Foto 6: Židovský hřbitov Klatovy

Foto 7: Klatovská továrna bratří Wienerů

Foto 8: Švihov – starý židovský hřbitov

Foto 9: Švihov – starý židovský hřbitov

Foto 10: Švihov - nový židovský hřbitov

Foto 11: Synagoga Kdyně

Foto 12: Synagoga Kdyně – interiér

Foto 13: Synagoga Kdyně – mikve

Foto 14: Synagoga Dlažov

Foto 15: Židovský dům v Dlažově

Foto 16: Židovský hřbitov Loučim

Foto 17: Židovský hřbitov Loučim

Foto 18: Synagoga Janovice nad Úhlavou

Foto 20: Židovský hřbitov Janovice nad Úhlavou

Foto 19: Synagoga Janovice – interiér

Foto 21: Židovský hřbitov Janovice nad Úhlavou

Foto 22: Židovský hřbitov Nýrsko

Foto 23: Synagoga Dešenice

Foto 24: Mikve Strážov

Foto 25: Židovský hřbitov Strážov

Foto 26: Židovská hospoda Chlístov

Foto 27: Židovský hřbitov Chlístov

Foto 28: Památník Běšiny

Foto 29: Synagoga Velhartice

Foto 30: Židovský hřbitov Velhartice

Foto 31: Bývalé židovské ghetto Kolinec

Foto 32: Židovský hřbitov Kolinec

Foto 33: Židovský hřbitov Kolinec - márnice

Foto 34: Sušice – starý židovský hřbitov

Foto 35: Sušice – starý židovský hřbitov

Foto 36: Sušice – nový židovský hřbitov

Foto 37: Hrobníkův dům u nového hřbitova v Sušici

Foto 38: Židovský hřbitov Dlouhá Ves

Foto 39: Židovský hřbitov Hartmanice

Foto 40: Židovský hřbitov Hartmanice

Foto 41: Blochův dům v Hartmanicích

Foto 42: Synagoga Hartmanice

Foto 43: Synagoga Hartmanice – interiér

Foto 44: Blochova továrna v Chlumu

Foto 45: Muzeum Dr. Šimona Adlera v Dobré Vodě

Foto 46: Synagoga s kašnou Podmokly

Foto 47: Synagoga a ghetto Podmokly

Foto 48: Židovský hřbitov Podmokly

Foto 49: Židovský hřbitov Podmokly – márnice

Foto 50: Pamětní deska synagogy - Horažďovice

Foto 51: Bývalé židovské ghetto Horažďovice

Foto 52: Horažďovice – starý židovský hřbitov

Foto 53: Horažďovice – nový židovský hřbitov

Foto 54: Židovský hřbitov Rabí

Foto 55: Synagoga a ghetto Rabí

Foto 56: Synagoga Slatina

Foto 57 a 58: Židovský hřbitov Slatina

